

**KAINUUN MAAKUNTAOHJELMA 2014–2017
YMPÄRISTÖSELOSTUS**

Luonnos 20.5.2014

Kainuun liitto
2014

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	3
2. KAINUUN MAAKUNTAOHJELMAN TAVOITTEET, SISÄLTÖ JA SUHDE MUIHIN SUUNNITELMIIN	4
3 KAINUUN YMPÄRISTÖN NYKYTILA JA OMINAISPIIRTEET	7
3.1 Yleistä	7
3.2 Maa- ja kallioperä	7
3.3 Ilmasto ja ilman laatu.....	7
3.4 Vedet	8
3.5 Metsät	9
3.6 Luonnon monimuotoisuus	9
3.7 Melu.....	10
3.8 Sosiaaliset ominaispiirteet ja tasa-arvo.....	10
3.9 Kulttuuriympäristö	11
3.10 Jätehuolto.....	11
3.11 Ilmastonmuutos ja ympäristövastuu.....	12
3.12 Ympäristöongelmat ja -haasteet	12
4 MAAKUNTAOHJELMAN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI	14
4.1 Maakuntaohjelman kokonaisvaikutukset	14
4.2 Merkittävimmät vaikutukset strategisten valintojen mukaisesti.....	17
4.2.1 <i>Elinvoimainen ja uudistuva elinkeinoelämä</i>	17
4.2.2 <i>Saavutettava, toimivien palvelujen ja hyvän ympäristön sekä yhteistyön Kainuu</i>	21
4.2.3 <i>Hyvinvoiva Kainuu</i>	23
4.3 Vaikutukset väestöön	24
4.4 Ekologiset vaikutukset	24
4.5 Vaikutukset alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, kulttuuriperintöön sekä maisemaan.	25
4.6 Taloudelliset vaikutukset.....	26
5 TOIMENPITEET HAITALLISTEN VAIKUTUSTEN EHKÄISEMISEKSI	27
6 ARVIOINTIPROSESSI	28
7 SEURANTA	31
8 YHTEENVETO	32
LÄHTEET	33
KIRJALLISUUTTA	33

Liite 1. Tarkistuslista maakuntaohjelman strategisten valintojen arviointiin

Liite 2. Sukupuolivaikutusten arviointi

1. JOHDANTO

Aluekehityslainsäädännön perusteella maakuntien liitot (Kainuussa Kainuun liitto) toimivat aluekehitysviranomaisina, joiden tehtävänä on mm. laatia aluekehitysohjelmia ja seurata niiden toteutumista sekä sovittaa yhteen aluekehitystoimenpiteitä. Maankäyttö- ja rakennuslain perusteella maakunnan liiton tehtävänä on alueidenkäytön yleispiirteinen suunnittelu.

Kainuun maakuntaohjelma 2009–2014 hyväksyttiin maakuntavaltuustossa syyskuussa vuonna 2009. Maakuntahallitus käynnisti 21.1.2013 hyväksymällään työohjelmalla Kainuun maakuntastrategiaprosessin, johon kuuluivat maakuntasuunnitelman 2035, maakuntaohjelman 2014–2017 ja maakuntakaavan kokonaistarkastelun käynnistäminen. Elokuussa 2013 Kainuun maakuntahallitus päätti Kainuun maakuntaohjelman 2014–2017 valmistelun aloittamisesta päivittäen samalla maakuntastrategian työohjelman. Kainuun liiton virasto on päivittänyt maakuntaohjelman valmistelun osalta työohjelmaa (21.2.2014).

Työ- ja elinkeinoministeriö on kirjeellään 4.7.2013 ohjeistanut maakunnan liittoja maakuntaohjelmien 2014–2017 laadinnasta. Maakuntaohjelman valmistelu kytkeytyy suoraan tulevan EU-kauden 2014–2020 rakennerahastojen (EAKR ja ESR), maaseuturahaston sekä Euroopan alueellisen yhteistyön ohjelmien valmisteluun. Kainuun liitto on yhdessä muiden Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien kanssa valmistellut Itä- ja Pohjois-Suomen suuralueelle (NUTS2) yhteisen suunnitelman, joka on ollut yhtenä pohjana Manner-Suomen rakennerahaosto-ohjelman valmistelussa. Itä- ja Pohjois-Suomen ohjelmaan liittyvät lisäksi yhteiset suunnitelmat kaivannaisalan ja puutuotealan kehittämiseksi. Kainuun liitto osallistuu Karelia CBC –raja-alueohjelman valmisteluun, joka on edennyt lopullisten painopistevalintojen vaiheeseen. Toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten myötä ja edellä mainittujen ohjelmien toimeenpanon kohdentamiseksi Kainuussa maakuntaohjelman laadinnalle on myös selkeä sisällöllinen tarve.

EY:n direktiivi suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (2001/42/EY) säätelee suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arviointia. Direktiivi toteutetaan Suomessa lailla viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (SOVA-laki, 200/2005), joka tuli voimaan 1.6.2005.

Laki suunnitelmien ja ohjelmien vaikutusten arvioinnista (ns. SOVA-laki, 200/2005) ja sitä täydentävä valtioneuvoston asetus (347/2005) määräävät tiettyjen suunnitelmien ja ohjelmien laadinnan yhteydessä tehtävästä ympäristöarvioinnista. Maakuntaohjelma on yksi näistä ohjelmista. Suomessa SOVA-lailla toteutetaan EY:n direktiiviä suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (2001/42/EY). SOVA-lain tavoitteena (1 §) on

”edistää ympäristövaikutusten arviointia ja huomioon ottamista viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien valmistelussa ja hyväksymisessä, parantaa yleistä tiedonsaantia ja osallistumismahdollisuuksia sekä edistää kestävästä kehitystä”.

Tässä ympäristöselostuksessa kuvataan Kainuun ympäristön nykytilaa, arvioidaan Kainuun maakuntaohjelman 2014–2017 lausuntokierroksella olevan luonnoksen (14.4.2014) keskeisiä vaikutuksia ja maakuntaohjelman arviointiprosessia.

2. KAINUUN MAAKUNTAOHJELMAN TAVOITTEET, SISÄLTÖ JA SUHDE MUIHIN SUUNNITELMIIN

Maakunnan suunnitteluun kuuluvat maakuntasuunnitelma, alueiden käytön suunnittelua ohjaava maakuntakaava ja maakuntaohjelma (kuva 1). Ne perustuvat maankäyttö- ja rakennuslakiin (132/1999) sekä lakiin alueiden kehittämisestä ja rakennerahastotoiminnan hallinnoinnista (7/2014).

Kainuussa on laadittu perinteisestä maakuntasuunnitelmasta 2035 ja maakuntaohjelmasta 2014–2017 koostuva uusi kokonaisuohjelma, Kainuu-ohjelma.

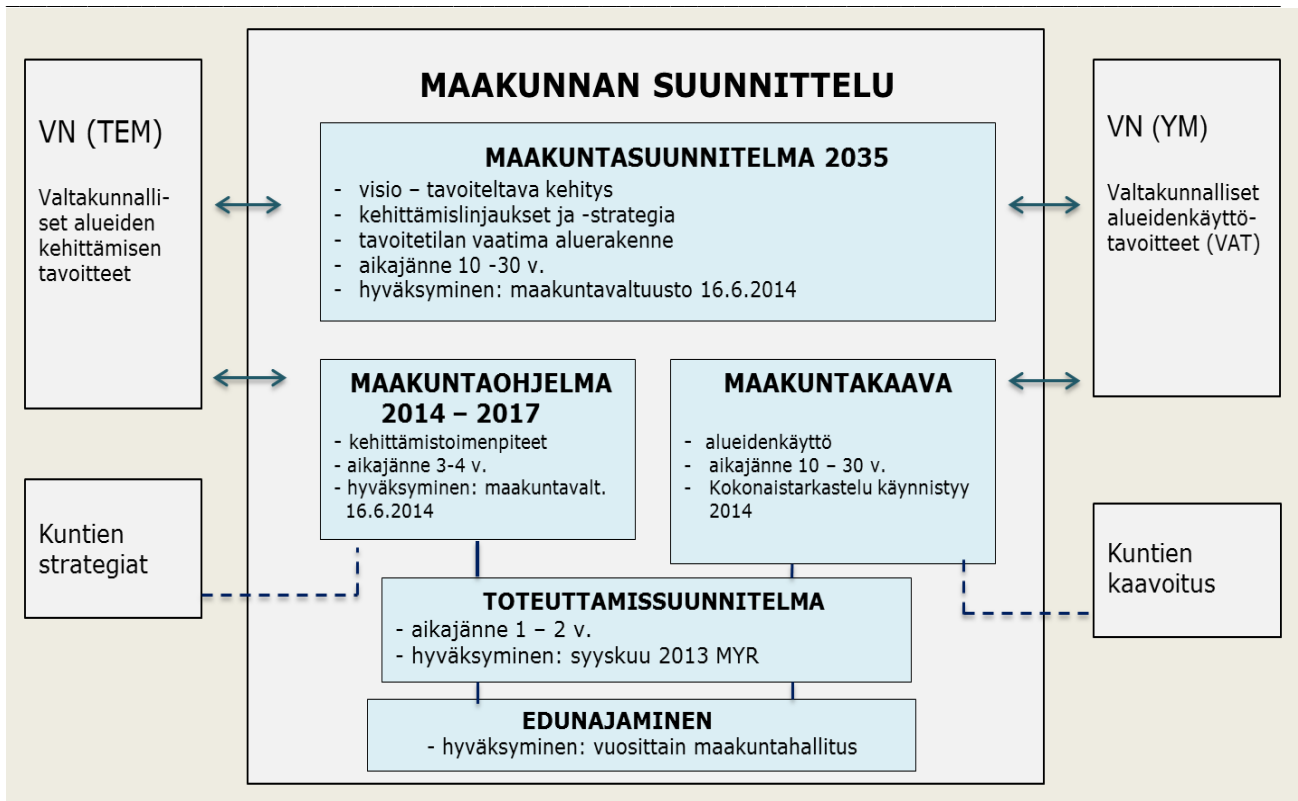
Maakuntasuunnitelma on strateginen suunnitelma, jossa esitetään maakunnan pitkän aikavälin visio vuodelle 2035. Maakuntasuunnitelmassa määritellään yleispiirteisellä tasolla tavoitteet ja toimenpiteet asetetun vision saavuttamiseksi ja toteuttamiseksi. Maakuntasuunnitelman tavoitteet täsmentyvät maakuntaohjelmassa. Kainuun maakuntavaltuusto käsitteli vuoteen 2035 ulottuvan Kainuun maakuntasuunnitelman joulukuussa 2013. Käsitelty versio ohjaa maakuntaohjelman 2014-2017 valmistelua.

Maakuntaohjelmassa 2014–2017 asetetaan lähivuosien kehittämistavoitteita, määritellään toimenpiteet ja keskeiset hankekokonaisuudet tavoitteisiin pääsemiseksi sekä arvio tarvittavasta rahoituksesta. Näiden lisäksi joka toinen vuosi laaditaan **toimeenpanosuunnitelma**, jossa esitetään maakuntaohjelman toteutukseen liittyvä rahoitussuunnitelma. Toimeenpanosuunnitelman hyväksyy maakunnan yhteistyöryhmä ja siihen sisältyy sekä kansallisten että EU-osarahoitteisten ohjelmien ja toimenpiteiden kokonaisuus.

Maakuntakaava on yleispiirteinen alueidenkäytön suunnitelma, jossa osoitetaan alueiden käytön ja yhdyskuntarakenteen periaatteet sekä osoitetaan maakunnan kehittämisen kannalta tarpeellisia alueita. Kainuussa maakuntakaavan laatijana toimii Kainuun liitto.

Maakuntakaava voidaan laatia koko maakuntaa käsittelevänä kokonaismaakuntakaavana, maakunnan osa-alueita koskevana maakuntakaavana tai tiettyjä asiakokonaisuuksia koskevana vaihemaakuntakaavana.

Kainuun koko maakunnan käsittävä Kainuun maakuntakaava 2020 hyväksyttiin Kainuun maakuntavaltuustossa 7.5.2007. Maakuntakaava saatettiin ympäristöministeriön vahvistettavaksi heinäkuussa 2007. Valtioneuvosto vahvisti Kainuun maakuntakaavan 29.4.2009. Puolustusvoimain ampuma- ja harjoitusalueita sekä niiden melualueita koskeva Kainuun 1. vaihemaakuntakaava hyväksyttiin maakuntavaltuustossa 19.3.2002 ja vahvistettiin ympäristöministeriössä 19.7.2013. Kainuussa on vireillä vaihekaavana laadittava tuulivoimamaakuntakaava sekä kaupan vaihemaakuntakaava, jotka ovat käynnistyneet Kainuun maakuntavaltuuston päätöksellä 25.3.2013. Nämä vaihekaavat on tarkoitus saada hyväksytyksi Kainuun maakuntavaltuustossa vuoden 2014 aikana. Tämän jälkeen käynnistetään maakuntakaavan kokonaistarkastelu.

Kuva 1. Maakuntasuunnitelman ja -ohjelman suhde muihin ohjelmiin.

Maakuntaohjelmassa määritellään maakunnan kehittämisen lähivuosien tavoitteet ja toimenpiteet. Ohjelmassa konkretisoidaan Kainuun maakuntasuunnitelman 2035 pitkän aikavälin tavoitteet ja strategiat. Maakuntaohjelman tarkoituksena on suunnata maakuntaan kohdistuvia kehittämistoimenpiteitä siten, että maakunnan voimavarat saadaan toteuttamaan valittua strategiaa. Maakuntaohjelma on ohjeena sitä tarkentavien toteuttamissuunnitelmien laadinnassa ja tehtäessä päätöksiä aluepoliittisten määrärahojen käytöstä.

Kainuun maakuntaohjelma 2014–2017 sisältää toimintaympäristöanalyysin, ohjelman laadulliset ja määrälliset tavoitteet, strategian sekä strategiset toimintalinjat ja toimenpidekokonaisuudet. Ohjelmassa käsitellään lisäksi toteuttamisjärjestelyjä, rahoitusarvioita ja seurannan toteuttamista.

Ohjelman päätavoitteena on kainuulaisten hyvinvoinnin parantaminen. Hyvinvointi muodostuu sosiaalisesta ja taloudellisesta hyvinvoinnista sekä ympäristön hyvästä tilasta. Hyvinvoinnin perustan ja taloudelliset resurssit muodostaa maan keskimääräistä nopeampi aluetalouden kasvu, joka pienentää Kainuun ja muun maan välistä kehityseroa. Kainuun väkimäärän aleneva kehitystrendi pyritään kääntämään väestön kasvuksi luomalla alueelle uusia työpaikkoja. Keskeinen osa kasvusta luodaan osaamisen tasoa nostamalla erityisesti kehittämisen kärjiksi valituilla aloilla, joiden kasvuhakuiset ja kasvuhaluiset, erikoisosaamiseen perustuvat, maakunnan ulkopuolelle pääosan tuotteistaan tai palveluistaan vievät yritykset toimivat kehityksen vetureina. Luonnonvaroihin perustuvat kasvavat elinkeinot huomioivat luonnonvarojen kestävä käytön periaatteet. Tavoitteena on kehittää Kainuusta energiaosaava ja ilmastovastuullinen kestävä kehityksen maakunta; myös siten että vähähiilisyys toteutuu.

Tavoitteena on maakunnan tasapainoinen kehittäminen. Palvelut turvataan koko maakunnan asukkaille. Sosiaali- ja terveyspalveluissa pyritään erityisesti terveyserojen kaventamiseen. Nuoret ovat kehittämistoimien erityisenä kohteena ohjelman kaikilla strategisilla valinnoilla. Toimenpiteet tukevat nuorten tekemisen intoa, innovatiivisuutta, yrittäjyyttä ja halua elää Kainuussa. Maakuntakeskuksen liikenteellisen saavutettavuuden pitää pysyä vähintään samalla tasolla Suomen muiden maakuntakeskusten kanssa.

Maakuntaohjelmaan on valittu kolme elinkeinollista kärkialaa: biotalous ja kestävä kaivannaistoiminta; teknologia; sekä matkailu ja palvelut. Kehittämispansoksia kohdennetaan erityisesti näiden alojen kasvuyrityksiin vahvistamalla koulutusta sekä tutkimus- ja palvelutoimintaa. Kainuun maakuntaohjelma 2014–2017 koostuu seuraavista strategisista valinnoista ja niihin sisältyvistä painopisteistä:

1 Elinvoimainen ja uudistuva elinkeinoelämä

Matkailu ja palvelut

Teknolohiateollisuus

Glokaali biotalous ja

Kestävä kaivannaisteollisuus

2 Saavutettava, toimivien palvelujen ja hyvän ympäristön sekä yhteistyön Kainuu

Hyvä ympäristö ja toimivat palvelut

Yhteistyö ja uudistuminen

3 Hyvinvoiva Kainuu

Työllisyys ja toimeentulo

Terveys ja toimintakyky

Osallisuus ja yhteisöllisyys

4 Kainuu-kuva

Maakuntaohjelma edistää mahdollisuuksien mukaan myös muita merkittäviä alueellisia, kansallisia ja kansainvälisiä ympäristötavoitteita ja -sopimuksia. Maakuntaohjelman tavoitteet noudattavat pääosin esimerkiksi valtioneuvosten alueiden kehittämisen tavoitteita (mm. elinkeino- ja palveluperustan vahvistaminen, elinympäristön laadun kehittäminen, osaamisen edistäminen jne.). Muita mahdollisuuksien mukaan edistettäviä ympäristötavoitteita sisältäviä kokonaisuuksia ovat esimerkiksi: Oulun läänin alueellinen jätesuunnitelma, YK:n ilmastopöytäkirja, Valtakunnallinen jätesuunnitelma, kansallinen ilmasto- ja energiastrategia ja Kainuun ympäristöohjelma 2020.

Kainuun uutta maakuntaohjelmaa on laadittu laajassa kainuulaisessa yhteistyössä. Valmistelun aineistot ja suora palautekanava internetissä olivat käytössä heti valmistelun alusta lähtien.

Eri teemojen valmisteluryhmien työn tuloksena syntyvät ohjelman eri osioiden luonnokset olivat pääosin valmiit vuoden 2014 alussa. Niiden pohjalta laadittiin Kainuun maakuntaohjelma 2014–2017 tekstiyhteenveto, jota käsiteltiin edelleen valmisteluryhmissä. Niiltä saadut kommentit, maakuntavaltuuston 24.2.2014 valtuustoseminaarissa antamat kommentit ja 7.4.2014 pidetyn Kainuun tulevaisuusfoorumin kannanotot sekä touko-kesäkuussa 2013 tehdyn kuntakierroksen evästyksset on huomioitu ohjelman jatkovalmistelussa.

Maakuntaohjelman 1. luonnos lähetettiin lausunnolle 14. huhtikuuta 2014. Maakuntahallitus käsittelee maakuntaohjelmaehdotuksen toukokuussa, jonka jälkeen maakuntaohjelmaehdotus viedään maakuntavaltuuston hyväksymiskäsittelyyn kesäkuussa 2014.

3 KAINUUN YMPÄRISTÖN NYKYTILA JA OMINAISPIIRTEET

3.1 Yleistä

Noin 80 000 asukkaan Kainuun maakunta muodostuu 9 kunnasta ja pinta-alaltaan se on 24 452 km². Harvaanasutun Kainuun väestötiheys on vain alle 4 as./km². Kainuun väestömäärä vähenee ja keskittyy kuntakeskuksiin ja Kajaanin seudulle. Vesipinta-alan osuus on noin 12 %. Metsät, järvet, suot ja vaarat ovat olennainen osa kainuulaista maisemaa ja luontoa.

Kainuun ympäristön nykytilan arviointi perustuu pääosin Kainuun ELY-keskuksen julkaisuun *Ympäristön tila Kainuussa 2013* ja Kainuun liiton julkaisuun *Kainuun ympäristöohjelma 2020*, joissa on tarkempaa kuvausta Kainuun ympäristön tilasta. Lisäksi ympäristöselostuksen lopussa on kirjallisuusluettelo, johon on koottu Kainuuta kuvaavia julkaisuja.

3.2 Maa- ja kallioperä

Kainuun maaperälle ovat ominaisia hiekasta ja sorasta koostuvat harjut, jotka ovat maisemallisestikin merkittävä osa Kainuuta. Vaarat ja vaarajonot ovat osoitus kallioperän vaikutuksesta Kainuun topografiaan. Kainuun kallioperä koostuu neljästä pääyksiköstä: vanhasta graniitti-gneissistä, idässä olevasta Kuhmo-Suomussalmi -vihreäkivivyöhykkeestä, länsiosassa sijaitsevasta Kainuun liuskejaksosta ja Kajaanin punaisesta graniitista. Kallio- ja maaperä ovat merkittäviä raaka-ainevarastoja. Maa- ja kalliainesten otto sekä kaivostoiminta muuttavat ja kuormittavat ympäristöä.

Kainuun kiviainesvarat riittävät tulevan vuosikymmenen tarpeisiin hyvin. Paikallisesti näistä varoista on kuitenkin puutetta, sillä esimerkiksi Kajaaniin tuodaan hiekkaa ja soraa Paltamon alueelta. Maa-ainesten oton määrät ovat laskeneet ja sittemmin pysyneet melko tasaisena huippuvuodesta 2007. Tuolloin Talvivaaran kaivoshanke ja siihen liittyvä rakentaminen nostivat maa-ainesten tarvetta. Talvivaaran osuus on noin 90 % koko Kainuun kaivostoiminnasta. Maa-ainesten kulutuskeskittymä on Kajaanissa ja Sotkamossa, joista maa-aineksia otetaan Paltamon ohella eniten.

Kainuun alueelta on tiedossa 464 kohdetta, joiden maaperä on pilaantunut tai mahdollisesti pilaantunut kiinteistöllä olevan tai olleen toiminnan johdosta. Pilaantuneeksi on todettu 183 kohdetta, joista 110 on kunnostettu tai osittain kunnostettu. Tavallisimpia maaperää pilaavia haitta-aineita ovat öljyt, bensiini, raskasmetallit, kloorifenolit ja polyaromaattiset hiilivedyt. Eniten maaperän pilaantumista on aiheuttanut polttoaineen jakelu huoltoasemilla ja kyläkauppojen pihilla (194 kohdetta) sekä jätteenkäsittely (66 kohdetta).

3.3 Ilmasto ja ilman laatu

Ihmisen toiminnoista, energian tuotannosta, teollisuudesta ja liikenteestä pääsee ilmaan useita erilaisia epäpuhtauksia. Ilmansaasteita ovat mm. typen, rikin ja hiilen oksidit, hiukkaset ja hiilivedyt. Ilmansaasteet leviävät tehokkaasti ilman mukana kauas päästölähteistä ja ne saattavat happamoittaa sekä vesistöjä että maaperää, rehevöittää vesistöjä ja muodostaa haitallista alailmakehän otsonia. Kaasumaisilla ilmansaasteilla on myös haitallisia vaikutuksia terveyteen.

Kainuun suurin yksittäisen ilman kuormittaja on energiantuotanto. Samalla kun ilmansuojelutoimet ovat vähentäneet teollisuuden ja energiantuotannon päästöjä ilmaan, on liikenteen suhteellinen osuus ilman laadun heikentäjänä paikallisesti lisääntynyt. Myös

tieliikenteen hiukkaspäästöt ovat merkittävät. Energiantuotannon, teollisuuden ja liikenteen päästöt vaikuttavat negatiivisesti etenkin taajama-alueiden ilmanlaatuun. Paikallisten päästöjen lisäksi ilman laatua heikentävät kaukokulkeuman mukanaan tuomat epäpuhtaudet. Kainuussa taajamien ilmanlaatua tarkkaillaan kahdella Kajaanissa sijaitsevalla mittausasemalla. Taajaman rikkidioksidipitoisuudet ovat korkeimmillaan talvisin öljyn käytön vuoksi.

3.4 Vedet

Pintavedet

Kainuussa pintavedet ovat pääsääntöisesti vähintään hyvässä tilassa. Koko maakunnan järvipinta-alasta yli 98 % on hyvässä tai erinomaisessa ekologisessa tilassa, ja jokienkin yleinen tila on lähes yhtä hyvä. Kainuun suurimmat reittivesistöt on rakennettu palvelemaan energiantuotantoa patoamalla järviä ja jokia. Vesipinta-alasta 57 % on säännöstelty ja erityisesti talviaikainen vedenpinnan laskeminen vaikuttaa haitallisesti vesistöjen rantavyöhykkeisiin ja vesistöjen käyttöön. Kainuun pintavedet ovat luonnostaan pääosin lievästi happamia ja humuspitoisia, mikä johtuu soilta vesiin valuvista humusaineista. Humusaineet värjäävät veden ruskehtavaksi, mutta toisaalta suojaavat happamoitumiselta ja sen haitallisilta vaikutuksilta. Pitkästä lumisesta talvesta johtuen järvien happipitoisuudet laskevat talvikautena huomattavasti.

Pääosa Kainuun vesistöistä kuuluu Oulujoen vesistöön, joka koostuu Hyrynsalmen ja Sotkamon reiteistä, jotka laskevat Oulujärveen ja edelleen Oulujokea pitkin Perämereen. Molemmat reitit ovat runsasjärvisiä, mutta Hyrynsalmen reitin alaosa on jokivalentainen. Pääreitit on rakennettu voimatalouden käyttöön ja järviä säännöstellään.

Maatalous ei ole kyennyt vähentämään vesistökuormitusta sille asetettujen vesien suojelutavoitteiden mukaisesti. Voimakkaasti lannoitetuilta pelloilta huuhtoutuu ravinteita vielä pitkään varsinaisen viljelytoiminnan lakattuakin. Metsätalouden merkitys vesistökuormittajana on vähentynyt selvästi aiempaan verrattuna. Metsätalouden vaikutus on vähentynyt mm. vesien suojelutoimenpiteiden ja korjuumenetelmien kehityksen vuoksi. Kainuussa maanviljely ei ole muutamaa aluetta lukuun ottamatta keskittynyt vesistöjen varsille, vaan sijaitsee hajallaan osin varsin kaukanakin vesistöistä, mikä vähentää maatalouden todellista kuormitusta.

Voimakkaasti teollistuneisiin ja tiheään asutuksen alueisiin verrattuna vedet ovat puhtaita. Vesien luonnolliseen laatuun vaikuttavat oleellisesti valuma-alueen ominaisuudet, erityisesti suon huomattava osuus valuma-alueesta. Valuma-alueen ominaisuuksien lisäksi metsä- ja maataloudesta peräisin olevalla kuormituksella on oleellinen vaikutus vesien tilaan. Suomen 1000 järven tutkimuksen tulosten mukaan Kainuun järvet ovat humuspitoisempia, heikommin puskuroituja ja fosforipitoisempia kuin Suomen järvet keskimäärin. Raskasmetallikuormitus Kainuun vesistöissä on hyvin vähäistä. Luontainen raskasmetallikuormitus mustaliuskealueiden vesistöissä on poikkeus.

Teollisuuden jätevedet lisäävät Kajaanin alapuolisen vesistön ravinnepitoisuuksia, orgaanista ja vierasaineiden kuormitusta. Vaikutukset ovat kuitenkin oleellisesti vähentyneet 1980-luvulla selluloosan keiton loputtua ja jätevesien biologisen puhdistuksen käynnistyttyä ja puhdistuksen tehostumisen ja prosessiteknisten toimenpiteiden myötä 1990-luvulla. UPM-Kymmene Oyj Kajaanin paperitehtaan sulkeminen vuonna 2008 on vaikuttanut vesistöjen laatuun, sillä tehdas oli teollisuuden osalta Kainuun suurin yksittäinen typen ja fosforin kuormittaja. Tehtaan tuotannon loppumisesta aiheutuvia pitkäaikaisvaikutuksia vesistöihin seurataan edelleen.

Pohjavedet

Kainuussa on yhteensä 212 luokiteltua pohjavesialuetta. Vedenhankinnan kannalta tärkeäksi luokiteltuja pohjavesialueita on 53 ja tarkoitukseen soveltuvia pohjavesialueita 159. Pohjavesialueiden hyödynnettävän vesimäärän on arvioitu olevan noin 425 000 m³ vuorokaudessa.

Pohjavesien laatu on Kainuussa yleisesti katsoen hyvä. Pohjavedet ovat kuitenkin lievästi happamia ja lähes kaikilla vedenottamoilla on käytössä alkalointi. Rauta ja mangaani eivät ole juurikaan aiheuttaneet ongelmia pohjaveden käytölle, kun vettä otetaan harjuista. Sen sijaan yksityistalouksien maa- ja kallioporakaivoissa, joissa vesi on peräisin moreenimuodostumista tai kallioperästä, rauta- ja mangaaniongelma on suurempi. Usein käyttökelpoisen veden saamiseksi kotitalouksissa joudutaan puhdasvesijärjestelmään asentamaan erilaisia puhdistuslaitteita. Mustaliuskealueiden kaivoissa esiintyy paikoin korkeita metallipitoisuuksia (mm. nikkeli), joiden havaitseminen ja puhdistaminen on vaikeaa. Ongelman laajuutta ei ole tarkemmin kartoitettu.

Pohjavesialueille kohdistuu eri alueilla erilaisia riskejä, joista merkittävimpänä voidaan mainita esimerkiksi pilaantuneet maa-alueet sekä kemikaalien varastointi ja kuljetus. Myös kaivostoiminta on paikallisesti vaikuttanut pohjaveden laatuun, mutta Kainuussa vaikutukset eivät ulotu yhdyskuntien vedenhankintaan soveltuville pohjavesialueille. Pohjavesialueilla toteutetaan erilaisia suojelutoimenpiteitä, kuten pilaantuneiden maa-alueiden kunnostuksia. Tavoitteena on säilyttää sekä pohjaveden laadullinen että määrällinen tila hyvänä.

3.5 Metsät

Metsät peittävät runsaat 80 % eli 1,7 miljoonaa hehtaaria Kainuun maa-alasta. Kangasmetsävaltaisessa Kainuussa metsätaloudella on aluetaloudessa merkittävä rooli. Metsätalousmaasta 46 % on suota, josta 74 % on ojitettu. Kasvupaikat ovat melko viljavia, koska niistä yli puolet on tuoreita kankaita tai sitä rehevämpiä kasvupaikkoja. Metsien valtapuulaji on mänty.

Uudistushakkuut vähentävät tasaisesti vanhojen luonnonmetsien suhteellista osuutta eli metsien ikärakenne on nuorentunut. Vanhoja luonnonmetsiä tulee säilymään sekä suojelualueilla että eri omistajaryhmien talousmetsissä, mikä suojaa metsäluonnon monimuotoisuutta.

Metsätalous on Kainuun alueella merkittävämpi vesistökuormittaja kuin muualla Suomessa johtuen metsätalousmaan suuresta suhteellisesta osuudesta ja metsänhoitotoimien intensiivisyydestä. Metsätalouden suhteellisen suuret ympäristövaikutukset vesiin johtuvat osittain siitä, että metsiä on maakunnassa paljon suhteessa teollisuuteen, väestöön ja maatalouteen.

Puuenergialla ja turpeella on merkittävä vaikutus paikallisena polttoaineena. Erityisesti puuenergian käyttö nostaa uusiutuvan energian käyttöastetta (60,4 %) Kainuussa.

3.6 Luonnon monimuotoisuus

Kainuussa sijaitsevia alueita on mukana valtioneuvoston hyväksymissä valtakunnallisissa suojeluohjelmissa. Nämä tiheähkön luonnonsuojeluverkoston alueet ovat osa Natura 2000-suojelualueverkostoa, lehtojen-, lintuvesien-, soiden-, harjujen-, rantojen- ja vanhojen metsien suojeluohjelmaa. Suojelualueet pitävät yllä luonnon monimuotoisuutta turvaamalla uhanalaisille lajeille soveliaiden elinympäristön säilymisen. Kainuun valtakunnallisesti

arvokkaat harju-, kallio- ja moreenialueet on inventoitu. Alueiden säilyminen turvataan pääasiallisesti maa-aineslain 3§:n nojalla.

Tehokas metsien talouskäyttö on johtanut Kainuun metsien eliölajiston uhanalaistumiseen vähentämällä vanhojen aarniometsien ja talousmetsissä olevan eriasteisesti lahonneen puun määrää. Hoitamattomassa vanhassa metsässä on esimerkiksi havaittu viisinkertainen määrä selkärangattomia eläinlajeja hoidettuun talousmetsään verrattuna. Riistakannat ovat hyvin riippuvaisia elinympäristön laadusta – erityisesti metsien käsittelystä.

Kainuussa perinteisiä maaseutu ympäristöjä on pyritty säilyttämään luonnonlaitumina. Kainuulle tyypillisiä maaseutu ympäristöjä ovat puustoiset perinnebiotoopit, hakamaat ja metsälaitumet. Kotieläintilojen, erityisesti lypsykarjatilojen väheneminen näkyy trendinä myös Kainuun perinnebiotooppien nykytilassa: inventoiduista arvokkaista kohteista arvioidaan enää 40 % olevan hoidossa. Ilman hoitoa perinnebiotoopit metsittyvät ja häviävät vähitellen maaseutumaisemasta. Merkittävä osa suolunnon monimuotoisuudesta on hävinnyt rehevien suotyyppien ojituksen ja pellonraivausten vuoksi.

Luonnon monimuotoisuuden turvaamista ohjaa Valtioneuvoston 20.12.2012 tekemä periaatepäätös Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön strategiasta 2012–2020. Sen perusteella laaditun luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön toimintaohjelman vuosille 2013–2020 esitetyt päämäärät ja linjaukset on huomioitu Kainuuohjelman laadinnassa.

3.7 Melu

Kainuun asutus on harvaa ja meluhaittoja aiheuttavia toimintoja on melko vähän. Meluhaittoja aiheuttavat pääasiassa liikenne, teollisuus ja yksittäiset toiminnanharjoittajat, jotka toimivat pysyvän tai loma-asutuksen läheisyydessä. Liikenteen aiheuttamat meluhaitat keskittyvät taajamiin ja vilkkaasti liikennöityjen teiden läheisyyteen. Sotkamon kaivosteollisuus, Tihisenniemen teollisuusalueen toimijat sekä muutamat pienemmät toimijat ovat suurimpia teollisuuden meluhaittojen tuottajia Kainuun alueella. Pistemäistä melua aiheutuu mm. louhinta- ja räjäytystöiden yhteydessä sekä ampuma- ja harjoitusalueilla. Jatkossa paikallisia tai pistemäisiä meluhaittoja voi aiheutua suunnitteilla olevien tuulivoimapuistojen läheisyydessä rakentamisen aikana ja tuotantotoiminnan käynnistyessä.

3.8 Sosiaaliset ominaispiirteet ja tasa-arvo

Kainuun suuri haaste on ollut vähenevä väkiluku. Väestö on vähentynyt erityisesti maakunnasta pois suuntautuneen nuorten työikäisten muuttoliikkeen vuoksi. Maakunnan väkimäärä vähenee myös luonnollisesti syntyvyyden jäädessä kuolleisuutta pienemmäksi. Kainuun ikärakenteessa nuorimpien ikäluokkien osuus on pienentynyt ja yli 65-vuotiaiden osuus kasvanut huomattavasti.

Työttömyys on ollut Kainuussa pitkään pahempi muun maan keskiarvoon verrattuna. Vuoden 2013 työttömyysaste oli maakunnassa 15,2 % (koko maassa 11,3 %) ja vuoden lopussa työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta oli 18,2 %. Kaivostoiminnan kehittyminen vähensi edellisinä vuosina työttömien osuutta merkittävästi, mutta viime vuosina työttömyysaste on ollut maakunnassa hälyttävän korkea. Yleinen talouden taantuma on heikentänyt työllisyystilannetta. Työmarkkinoille tulee vähemmän nuorta työvoimaa kuin sieltä vetäytyy eläkkeelle, mikä heikentää entisestään Kainuun taloudellista huoltosuhdetta. Kainuun erikoispiirteenä on viime vuosina ollut työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaamisongelma: Kainuussa on tuhansia työttömiä, joiden koulutus ja osaaminen eivät vastaa työpaikoilla kysyttyä työvoimaa.

Kainuulaisten terveydentila on parantunut viime vuosikymmeninä, mutta sosioekonomiset terveyserot ovat pääasiassa jyrkemmät kuin Suomessa keskimäärin. Sosiaalinen eriarvoisuus muodostaa merkittävän haasteen väestön hyvinvoinnin tasa-arvoiselle jakautumiselle.

3.9 Kulttuuriympäristö

Kainuu on yksi maan vanhimpia asuinalueita ja Kainuussa on runsaasti esihistoriallisesti arvokkaita kohteita, kuten kivikautisia asuinpaikkoja. Kainuun rakennuskanta sijoittuu suurelta osin toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, sillä rakentaminen oli erittäin voimakasta 1940- ja 1950-luvuilla. Kainuussa on useita kymmeniä valtakunnallisesti merkittäviä rakennusperintökohteita ja seitsemän valtakunnallisesti arvokkaaksi luokiteltua maisema-aluetta. Kainuussa on lisäksi 39 valtakunnallisesti merkittävää kulttuurihistoriallista ympäristöä, jotka edustavat monipuolisesti kainuulaista kulttuuriperintöä, kuten vaara- tai ranta-asutusta ja erilaisia rakennuskohteita. Kainuussa on Suomen ainoat kolme Vienankarjalaiskylää. Kulttuuriympäristö on jatkuvassa muutostilassa, mistä esimerkkinä on rakennemuutoksen myötä autioituva maaseutu. Muutokseen vaikuttavat myös muut yhteiskunnalliset tekijät, kuten väestönmuutto ja resurssien riittävyys.

Kainuussa on toteutettu Lapin ja Kainuun ELY-keskusten toimesta Maisemat ruotuun (MARU) -hanke, jossa on kartoitettu valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita, joiden arvo perustuu sekä hoidettuun viljelymaisemaan että kulttuurivaikutteiseen maaseudun luontoon perinteisine rakennuksineen. Valtakunnallisen aineiston valmistuessa ympäristöministeriö valmistelee uuden ehdotuksen valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi valtioneuvoston hyväksyttäväksi vuoden 2015 aikana. Metsähallituksella on käynnissä kulttuuriperintökohteiden inventointiprojekti, jossa kaikki valtion omistamat talousmetsät inventoidaan vuosien 2010–2015 aikana.

3.10 Jätehuolto

Kainuussa on yksi Suomen korkeimmista yhdyskuntajätteen hyötyasteista maakuntatasolla mitattuna. Vuosittain syntyvästä vajaasta 40 000 tonnista yhdyskuntajätettä yli 20 000 tonnia (n. 60 %) menee hyötykäyttöön ja loput sijoitetaan Kainuun ainoalle käytössä olevalle kaatopaikalle, Majasaaren jätekeskukseen Kajaaniin. Yhdyskuntajätteen hyötyaste on kasvanut merkittävästi viime vuosina ja kesällä 2012 alkanut sekajätteen laitoskäsittely on nostanut hyödynnettävän jätteen osuuden jo lähes 80 %:iin.

Vuonna 2002 perustettu Kainuun jätehuollon kuntayhtymä vastaa asumisessa ja siihen rinnastettavassa toiminnassa syntyvän jätteen jätehuollon järjestämisestä, jätteen käsittelystä, hyödyntämisestä ja neuvonnasta kaikissa yhdeksässä jäsenkunnassa. Sopimusperusteinen jätteenkuljetus kattaa koko maakunnan, mutta sen ulkopuolella olevien kiinteistöjen omistajilla on mahdollisuus käyttää aluekeräyspisteiden (yli 130) palveluja. Valtakunnalliset tuottajayhteisöt vastaavat useimpien hyöty- ja ongelmajätteiden jätekeräyshuollosta (keräyspaperi, kartonki- ym. pakkausjätteet, sähkö- ja elektroniikkaromu, akut ja paristot, käytöstä poistetut renkaat, romuajoneuvot jne.). Teollisuusyritykset vastaavat omasta jätehuollostaan. Kaivannaisteollisuuden sivukivi- ja rikastusjätteiden määrä on kasvanut voimakkaasti etenkin Talvivaaran kaivostoiminnan myötä.

Maakunnan jätehuollon kehittämisohjelma vuosille 2008–2018 sisältyy Oulun läänin alueelliseen jättesuunnitelmaan, joka valmistui vuonna 2008. Jättesuunnitelmassa on esitetty kehittämistoimenpiteet jätehuollon eri osa-alueille. Tavoitteena on vähentää yhdyskuntajätteiden määrää 1 % vuodessa asukaslukuun suhteutettuna ja nostaa jätteen hyötykäyttöaste 70 %:iin vuoteen 2018 mennessä.

3.11 Ilmastonmuutos ja ympäristövastuu

Ilmaston lämpeneminen on seurausta pääosin ihmisen toiminnan myötä ilmakehään päätyneiden kasvihuonekaasujen määrän lisääntymisestä. Ilmastonmuutoksen vaikutukset ovat globaaleja ja sen hidastaminen edellyttää kansainvälistä yhteistyötä. Kansallisella tasolla ilmastonmuutosta pyritään hillitsemään esimerkiksi ilmasto- ja energiastrategian toimenpiteillä. Kainuussa ilmastonmuutos on vähentänyt pakkaspäivien lukumäärää ja lisännyt syyssateiden määrää. Myös lumipeite on tullut tavallista myöhemmin ja Kainuuseen on levinnyt eteläisiä hyönteislajeja.

Maakuntana Kainuu parantaa ympäristövastuutaan varmistamalla ympäristönäkökulmien huomioimisen kaikissa päätöksentekoprosesseissa. Myös niillä aloilla, joilla ei ole suoranaista kontaktipintaa ympäristöalaa. Perustuslain (20§) mukaan:

” Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.”

”Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöönsä koskevaan päätöksentekoon.”

Ympäristövastuulla tarkoitetaan yksittäisten henkilöiden ja yhteisöjen vastuuta ympäristömme kehityksestä, tulevien sukupolvien elinedellytysten ja ympäristömme laadun turvaamisesta jokapäiväisellä toiminnallamme. UPM-Kymmene Oyj:n paperitehtaan lakkauttamisen jälkeen Kainuun ELY-keskuksen alueella ei ole ollut yhtään EMAS (Eco-Management and Audit Scheme) -ympäristöjärjestelmään kuuluvaa organisaatiota. Kainuussa toimii kuitenkin ympäristösertifioituja yrityksiä (ISO 14 001). Kainuun metsät (99 %) ovat puolestaan olleet PEFC (Programme for the Endorsement of Forest Certification Schemes) -ryhmäsertifioinnin piirissä vuodesta 2000 lähtien.

Ympäristötietoisuus määritellään usein ympäristöä koskevien tietojen, arvojen, asenteiden ja toiminnan muodostamaksi kokonaisuudeksi. Ympäristötietoisuuden lisäämisellä tavoitellaan kestävä kehitystä tukevia valintoja arvojemme ja elämäntapojemme muuttamisen kautta. Ympäristötietoisuutta voidaan lisätä esimerkiksi ympäristökasvatuksen avulla.

Vuoden 2009 alussa käynnistyi Kajaanin yliopistokeskuksen Lönnrot-instituutin vetämä EAKR-rahoitteinen projekti, jossa on selvitetty kestävä kehityksen ja ilmastovastuullisuuden nykytila sekä kehittämistarpeet Kainuussa. Kajaanin kaupunki yhteistyössä merkittävien maakunnallisten toimijoiden kanssa julkaisi 1990-luvun lopulla Paikallisagenda 21 –toimintaohjelman kestävään kehitykseen liittyen. Tuolloin myös Suomussalmella laadittiin oma paikallisagenda. Ympäristön haasteet ovat kuitenkin merkittävästi muuttuneet kuluneiden vuosien aikana, joten on syytä tarkastella keinoja, joilla Kainuussa voidaan edistää kestävä kehitystä, kuten ilmastonmuutoksen hillitsemistä ja uusiutuvien energialähteiden käyttöä.

3.12 Ympäristöongelmat ja -haasteet

Maakuntaohjelman kannalta merkityksellisiä haasteita on aiheuttanut kaivannaisteollisuuden lisääntyminen, joka laajuutensa vuoksi on aiheuttanut merkittäviä ympäristövaikutuksia etenkin vesistöille. Myös Kainuun karjatalousvaltainen maatalous on merkittävä vesistön kuormittaja. Metsätalouden kuormitus on vesiensuojelumenetelmien kehittymisen myötä vähentynyt selvästi. Ojitettujen turvemaiden harvennushakkuu sekä kunnostusojitus ja lannoitus ovat haasteellinen tehtävä vesistöjen suojelun kannalta. Tehokas metsien talouskäyttö on johtanut Kainuun metsien eliölajiston uhanalaistumiseen vähentämällä vanhojen aarniometsien ja talousmetsissä olevan eriasteisesti lahonneen puun määrää.

Kaivannaisteollisuuden vaikutukset näkyvät uusien kaivosalueiden läheisyydessä lähinnä sivukivikasoina ja mahdollisena jätevesikuormituksena alapuolisissa vesistöissä sekä osin peruttamattomina maisemavaikutuksina. Kaivannaisteollisuus on aiheuttanut ihmisten asuin- ja vapaa-ajan asumisen ympäristössä haitallisia vaikutuksia kuten tuotannosta aiheutuvaa melua, pölyä ja pienhiukkasia sekä jätevesihaittoja. Kaivannaisteollisuuden kehittymisellä on ollut myös merkittäviä myönteisiä vaikutuksia Kainuun työllisyyteen ja aluetalouteen niin suoranaisesti kuin välillisesti. Kestävän kaivannaistoiminnan kehittäminen on yksi merkittävimmistä ja haasteellisimmista Kainuun ympäristöteemoista.

Kainuussa on suunnitteilla useiden eri toimijoiden lukuisia tuulivoimahankkeita, joista ainakin osa tulee toteutumaan. Yhteensä useita kymmeniä tuulivoimaloita eri puolilla Kainuuta käsittävät tuulivoimapuistot tulevat muuttamaan etenkin maisemaa ja luonnonoloja tuulivoima-alueiden lähiympäristössä. Liikenneturvallisuus voi lisääntyvästä raskaan liikenteen määrästä johtuen heikentyä erityisesti alempiasteisella tieverkolla. Parantamistoimenpiteinä voivat olla olemassa olevan tien leventäminen ja nopeusrajoitusten alentaminen. Uusille tuotantoalueille joudutaan rakentamaan ainakin osin uusia liikenneyhteyksiä sekä liittymiä olemassa olevaan sähköverkkoon. Tuulivoimaloiden sekä niihin liittyvän infrastruktuurin toteuttaminen voi aiheuttaa vaikutuksia ympäröivälle luonnonympäristölle sekä heikentää porotalouden toimintaedellytyksiä näillä alueilla. Teollisen toiminnan harjoittamisen ja ympäristönsuojelun tasapaino määritellään tarvittaessa ympäristölainsäädännön kautta, jotta lähialueiden tila ei heikkenisi.

Toiminnot, jotka aiheuttavat ympäristön pilaantumisen vaaraa edellyttävät ympäristönsuojelulain mukaisen luvan. Toiminnot, jotka vaativat ympäristöluvan, on määritelty ympäristönsuojelulain 28 §:ssä ja ympäristönsuojeluasetuksen 1 §:ssä. Ympäristölupaprosessilla varmistetaan, että toiminnot eivät aiheuta tarpeetonta haittaa ihmisille, ympäristölle tai esimerkiksi alueille, joilla on erityistä merkitystä ympäristön- tai luonnonsuojelun kannalta.

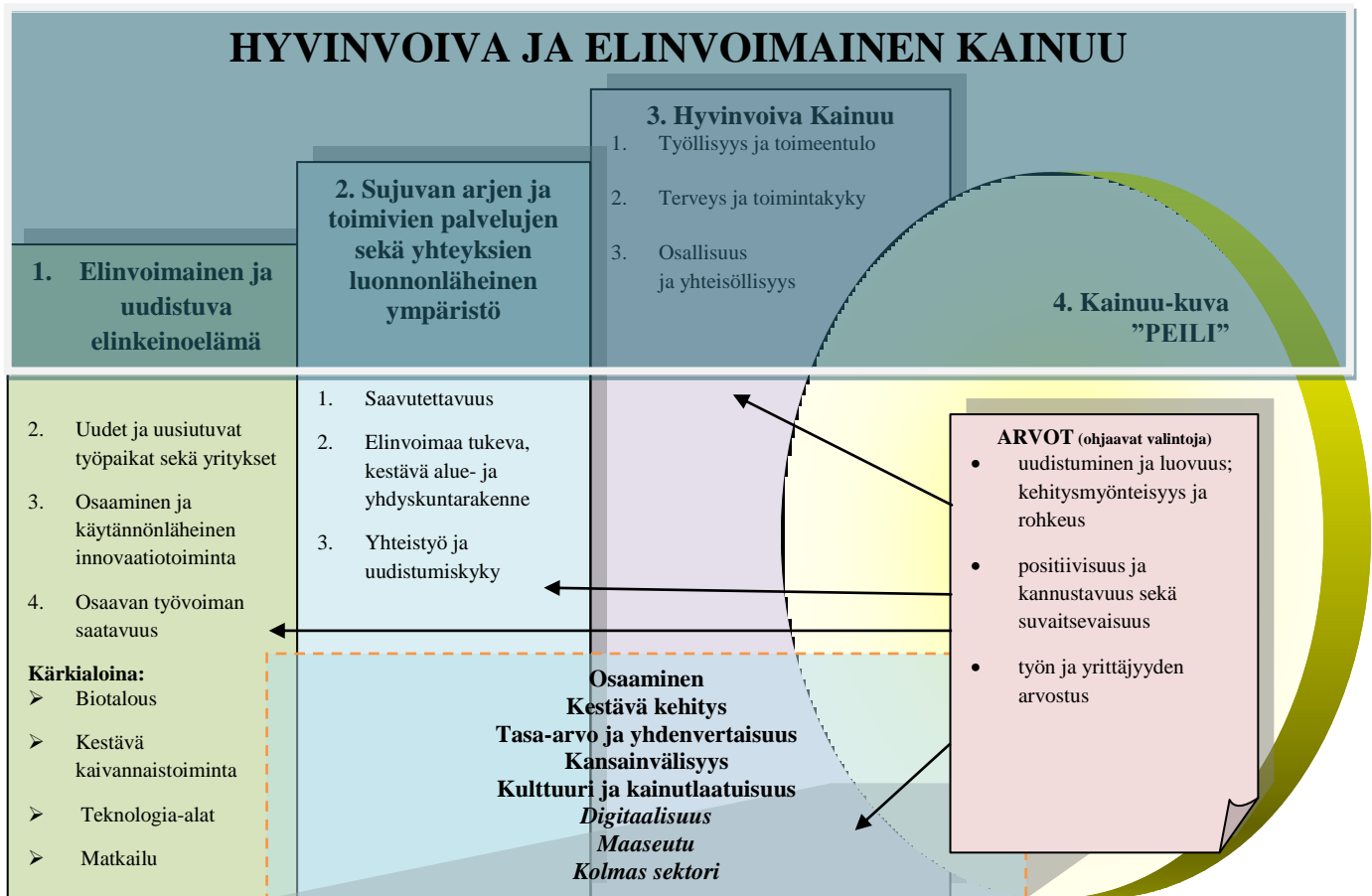
4 MAAKUNTAOHJELMAN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI

Maakuntaohjelma on luonteeltaan kehittämisspoliittinen, lähivuosien toimenpiteitä suuntaava asiakirja. Ohjelma palvelee eri rahoittajaorganisaatioiden toimintaa. Maakuntaohjelman todellinen vaikuttavuus tapahtuu siten sen perusteella toteutettavien hankkeiden kautta. Maakuntaohjelmaan sisältyvien konkreettisten hankkeiden vaikutusten arviointia tehdään hankekohtaisesti. Maakuntaohjelman hankkeita toteutettaessa selvitetään tarpeellisissa määrin niiden sosiaaliset, ympäristölliset ja taloudelliset vaikutukset. Hankkeen toteuttajan tehtävänä on arvioida todennäköisiä vaikutuksia jo hankkeen hakuvaiheessa, jolloin hakija täyttää erillisen arviointilomakkeen. Esimerkiksi Kainuun maakuntaohjelmaa toteuttavien EU:n EAKR-osarahoituksella haettavien hankkeiden vaikutusten arvioinnin suorittaa hankkeen hakija sähköisessä hakemuslomakkeessa. Vaikutuksia arvioidaan sähköisen EAKR-projektihakemuslomakkeen kohdassa 7 (<https://www.eura2007.fi/eura/printEmpty.jsp>).

Vaikka maakuntaohjelman hankkeiden kehittämisasiärahjoituksella pyritään mahdollisimman suureen vaikuttavuuteen, on huomioitava ohjelman kokonaisvaikutusten rajallisuus suhteessa muiden sopimusten – kuten esimerkiksi EU:n ilmastotavoitteiden ja niiden kansallisen toteutuksen – vaikutuksiin.

4.1 *Maakuntaohjelman kokonaisvaikutukset*

Maakuntaohjelman toimenpiteiden kokonaisvaikutukset vastaavat suurilta osin ohjelman tavoitteita. Hyvinvointi lisääntyy taloudellista ja sosiaalista hyvinvointia lisäämällä sekä ympäristön tilaa parantamalla. Etenkin taloudellista kasvua tavoitellessa toimenpiteet tulee toteuttaa siten, että ympäristöön kohdistuvat negatiiviset vaikutukset minimoidaan. Kestävän kehityksen periaatteet tulee huomioida kaikessa päätöksenteossa. Maakuntaohjelman toimenpiteillä maakuntaa kehitetään luomalla uusia yrityksiä ja työpaikkoja sekä kehittämällä osaamista. Hyvinvointipalveluita kehittämällä turvataan palvelut koko maakunnan asukkaille ja terveyserot kaventuvat. Maakuntaohjelman vaikutukset kohdistuvat koko maakunnan alueelle. Ympäristön nykytilaa käsittelevä osio tarkastelee valtioneuvoston asetuksen 347/2005 4§ edellyttämällä tavalla ympäristön ominaispiirteitä alueilla, joihin todennäköisesti kohdistuu merkittäviä vaikutuksia.

Kuva 2. Kainuu-ohjelman kokonaisuus (14.4.2014).

Toimintalinjojen toimenpiteet on esitetty sukupuolineutraalisti. Liitteenä 2 on sukupuolivaikutusten arviointi. Taulukossa 1. on tarkasteltu maakuntaohjelman kokonaisvaikutuksia sekä vaihtoehdon 0 vaikutuksia. Taulukossa on tarkasteltu **ympäristöllisiä** (vaikutukset ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen, maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen, yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön, luonnonvarojen hyödyntämiseen ja em. tekijöiden keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin.), **sosiaalisia** (vaikutukset ihmisten elinoloihin ja viihtyvyyteen), **taloudellisia** (vaikutukset aluetalouteen ja alueellisiin rahavirtoihin) sekä **kulttuurisia** (vaikutukset alueelliseen identiteettiin, kulttuuriperintöön ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen) vaikutuksia.

Strateginen valinta				
1: ELINVOIMAINEN JA UUDISTUVA ELINKEINOELÄMÄ	ymp.	sos.	tal.	kult.
Matkailu ja palvelut	+-	++	++	+
Teknolohiateollisuus	+	+	++	+
Glokaali biotalous	++	++	++	+
Kestävä kaivannaisteollisuus	+-	++	++	0
VAIHTOEHTO 0	+-	-	-	-
2 SAAVUTETTAVA, TOIMIVIEN PALVELUJEN JA HYVÄN YMPÄRISTÖN SEKÄ YHTEISTYÖN KAINUU	ymp.	sos.	tal.	kult.
Hyvä ympäristö ja toimivat palvelut	+	+	+	+
Yhteistyö ja uudistuminen	0	++	++	++
VAIHTOEHTO 0	-	--	+-	--
3 HYVINVOIVA KAINUU	ymp.	sos.	tal.	kult.
HYVINVOIVA KAINUU	+-	++	++	+
VAIHTOEHTO 0	+-	--	--	--
	ymp.	sos.	tal.	kult.

++	Merkittäviä positiivisia vaikutuksia	+ -	Sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia
+	Positiivisia vaikutuksia	+?	Vaikeasti ennakoitavia positiivisia vaikutuksia
0	Ei todennäköistä vaikutusta	-?	Vaikeasti ennakoitavia negatiivisia vaikutuksia
-	Negatiivisia vaikutuksia	?	Ennakointiin tai tietoon liittyviä epävarmuustekijöitä
--	Merkittäviä negatiivisia vaikutuksia	+ > < -	Sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia, joista ei päästy yksimielisyyteen

Taulukko 1. Maakuntaohjelman kokonaisvaikutukset toimintalinjoittain sekä vaihtoehdon 0 vaikutukset. Taulukossa on tarkasteltu ympäristöllisiä, sosiaalisia, taloudellisia sekä kulttuurisia vaikutuksia.

SOVA-työryhmä on käsitellyt maakuntaohjelman vaikutusten arviointia kokouksessaan 12.5.2014. Työryhmän näkemyksen mukaan maakuntasuunnitelman ja maakuntaohjelman kokoaminen yhteen on hyvä käytäntö, joka parantaa osaltaan vaikutusten arvioinnin prosessia. Maakuntaohjelmassa valittujen painopisteiden sekä kehittämiskohteiden ohella maakuntaohjelman on lähtökohtaisesti huomioitava koko maakunta. Tämä edellyttää SOVA-työryhmän näkemyksen mukaan tarkkuutta ja ohjelmatyön huolellista valmistelua.

Työryhmä näkee maakuntaohjelman kokonaisvaikutukset ensisijaisesti myönteisinä. Kainuun tunnistettaviin vahvuuksiin perustuvat ja tulevaisuuden kehityslinjoja ennakoivat kehittämisen painotukset ja maakuntaohjelmassa osoitettavat toimet koetaan perustelluiksi. Mikäli maakuntaohjelman tai pitkän aikavälin toteuttamisaikana ilmenee suuria muutoksia esimerkiksi ympäristötilassa, TOPSU:ssa voitaisiin reagoida asiaan näkyvämmiin ja tarkentaa tehtyjä suunnitelmia kehityskulun suuntaisesti.

4.2 Merkittävimmät vaikutukset strategisten valintojen mukaisesti

4.2.1 Elinvoimainen ja uudistuva elinkeinoelämä

Matkailu ja palvelut

Matkailu

Matkailupalvelut tarjoavat erilaisia työtehtäviä ja yrittämisen mahdollisuuksia. Hyvin toteutetut elämys- ja matkailupalvelut monipuolistavat myös paikallisen väestön palvelurakennetta. Matkailupalvelujen työpaikat painottuvat usein nuorempiin ikäluokkiin, mutta palvelut eivät ole ikärajoitteisia. Pääosa uusista ammateista suuntautuu toisen asteen tutkinnon suorittaneille, mutta tehtävissä tarvitaan myös runsaasti korkeakoulutettua työvoimaa. Alueellisten koulutusorganisaatioiden tuottaessa ennakoidusti työvoimatarpeeseen suhteutettuna osaavaa työvoimaa, voidaan turvata työvoiman saatavuus ja taata korkealaatuiset palvelut, mikä edesauttaa matkailukeskusten vetovoiman säilymistä.

Matkailusektorin kasvu kansainvälistymisen kautta tukee alueen yritysten liiketoimintaa, mutta vaikuttaa myös koko maakunnan aluetalouteen. Kansainvälinen markkinointi lisää Kainuun tunnettuutta ulkomailla ja kehittää Kainuun ja sen matkailukeskusten imagoa. Matkailun yhteydessä kehittyy erilaiset virkistys- ja vapaa-ajan palvelut, joita myös kainuulaiset voivat hyödyntää.

Majoituskapasiteetin lisääminen uudisrakentamisella luo työpaikkoja etenkin rakennusallalle. Puhdas luonto matkailullisena vetovoimatekijänä asettaa rajoja rakentamiselle. Hallitsematon rakentaminen voi olla maisemalle ongelma. Lisääntyneellä rakentamisella voi olla paikallisia vaikutuksia ympäristöön. Saamalla ulkomaista sijoituspääomaa matkailusektorille, voidaan varmistaa majoituskapasiteetin lisärakentaminen suunnitellussa aikataulussa. Lisärakentamisen materiaalivalinnoilla voidaan tukea kestävän kehityksen mukaista toimintaa esimerkiksi käyttämällä puuta rakentamisen raaka-aineena. Liikenneväylien on vastattava kasvavia liikennemääriä. Lisääntynyt liikenne on turvallisuusriski ilman tieverkon rakenteellisia parannuksia ja ylläpitoinvestointeja. Liikennemäärien ja matkailijamäärien kasvu saattaa heikentää alueilla vakituisesti asuvien asumisviihtyvyyttä. Matkailijamäärien kasvu parantaa alueen saavutettavuutta, mikäli esimerkiksi Kajaaniin saadaan uusia lentoyhteyksiä. Kulttuuriperintö on yksi matkailun vetovoimatekijä.

Matkailun ja muiden luonnonkäyttöön liittyvien maksullisten palvelujen kehittämisessä on pyrittävä kustannustietoisuuden lisäämiseen esimerkiksi metsätiestön käytössä. Myös tietoisuutta matkailuelinkeinon mahdollisista vaikutuksista muihin toimijoihin sekä maan- ja infrastruktuurin omistajiin tulisi pyrkiä lisäämään.

Matkailupalvelut on työvoimavaltainen ala. Monipuolinen palvelurakenne on etu kaikille. Vireä elämystuotanto parantaa elämisen laatua ja edesauttaa osaltaan terveyttä. Elämys- ja matkailupalvelut käyttävät oman toimintansa lisäksi erilaisia alihankintapalveluja. Matkailijavirrat ovat hyvä markkinointikohde erilaisille vientimahdollisuuksille. Matkailijoiden Kainuussa tekevät hankinnat tuovat lisätuloja myös muille kuin matkailualan yrityksille.

SOVA-ryhmä näkee maakuntaohjelman arvioinnissa matkailun Kainuussa keskeisenä elinkeinona, jolla on suuret aluetalousvaikutukset. Matkailun kehittämisessä panostetaan myös kulttuurin kehittämiseen ja perinnekulttuurilla on mahdollisuus nousta entistä parempaan asemaan matkailun mukana. Pohjimmiltaan ihmiset menevät kohdepaikkaan, jossa on kulttuuriin ja maisemaan liittyviä arvoja – samalla näitä olemassa olevia arvoja myös vaalitaan.

Palvelut

Palvelualan kehittämiseen panostaminen vaikuttaa laajimmin ja monipuolisimmin positiivisesti Kainuun työllisyyteen useissa kunnissa. Uusista työpaikoista suurin osa syntyy palvelualoille Kainuussakin. Alan koulutuksen kehittämiseen panostamalla luodaan tärkein perusedellytys yritysten kasvulle, sukupolven vaihdoksille, uudelle yritystoiminnalle ja sitä kautta uusille työpaikoille. Kielikoulutuksen merkitystä ei pidä väheksyä, vaikka asiakaskunnan enemmistö olisikin kainuulaisia. Kainuussa palveluita käyttää entistä enemmän myös muista maista kotoisin olevia asiakkaita. Erityisesti venäläisten matkailijoiden huomioiminen palveluissa on tärkeää kasvavien matkailijavirtojen myötä.

Aluetalouteen ja kuntatalouteen kannattava palvelualan yritystoiminta, joka kasvaa ja monipuolistuu, vaikuttaa kehittämistoimien ansiosta positiivisesti. Yritystoimintaan vaikutus on lukumääräisesti hyvin suurta. Yrityksistä suurin osa on pienyrityksiä. Kehittämistoimien tuloksena entistä suurempi osa yrityksistä toimii kansainvälisen asiakaskunnan varassa ja ostaa palveluita muilta kainuulaisilta palvelualan yrityksiltä.

Teknologiateollisuus

Pilvipalveluiden ja konesalipalveluiden kehittäminen on tulevaisuudessa ripeästi kasvava tietoteollisuuden markkina-alue, johon Kainuussa on laajalti kehittämispotentiaalia. ICT-alan klusterin rakentamista jatketaan jo tänne sijoittuneiden palvelinkeskustoimintojen ja palvelujen ympärille. Kasvavan teknologiateollisuuden mahdollisuudet ovat maailmanlaajuisesti laajat, ja alan työllistävä vaikutus voi jatkossa olla Kainuussakin merkittävä.

Osaamiskeskittymiin (esim. Snowpolis ja Measurepolis) liittyvät osaamisalat ja teknologiat voivat edistää ihmisten hyvinvointia joko suoraan niiden ympärille syntyvien työpaikkojen muodossa tai välillisesti niiden luomien uusien teknologioiden kehittämisen ja käyttöönoton myötä. ICT-teknologiaa sovelletaan yleisesti useilla eri toimialoilla.

Teknologiateollisuuden alalle on keskeistä alalle valmistavan koulutuksen laajuus ja taso, jolla turvataan yritysten osaava henkilöstö. Koulutusmahdollisuuksien tarjoaminen Kainuussa voi johtaa jatkossa työmarkkinoiden itse itseään ruokkivaan kehitykseen korkean teknologisen osaamisen synnyttäessä edelleen uusia innovaatioita, yritystoimintaa ja työpaikkoja alueelle. Pelialan kehittämisessä ja opetuksessa Kainuussa on osaamista, jonka soveltamisessa on paljon mahdollisuuksia laajentumiselle.

Yrittämiseen kannustavan ilmapiirin synnyttäminen lisää yritysten kilpailukykyä ja aluetalouden kasvua. Kokonaisuutena teknologiateollisuuden aluetaloudelliset vaikutukset ovat jatkossa entistä merkittävämpiä. Kainuulaisten yritysten sähköisen liiketoiminnan kehittämisellä voidaan parantaa yritysten kilpailukykyä ja vähentää ympäristökuormitusta. Kehitettävien teknologioiden kautta voidaan hyödyntää myös ympäristötilaa parantavia menetelmiä.

SOVA-ryhmä arvioi teknologiateollisuudelle esitettyjen tavoitteiden tuovan toteutuessaan erityisen myönteisiä vaikutuksia talouteen ja väestöön. Lisäksi vaikutukset luontoon ja luonnonvaroihin voivat olla myönteisiä välillisesti ympäristöteknologian kehittymisen kautta.

Glokaali biotalous ja kestävä kaivannaisteollisuus

Glokaali biotalous

Kainuun biotalouden kehittämisen yleistavoitteena on toiminnan rakenteita, ihmisten valintoja ja kulutuskäyttäytymistä muuttava vaiheittainen biotalouteen siirtyminen Kainuussa.

Biotalous käyttää biologisia, uusiutuvia luonnonvaroja ravinnon, tuotteiden, energian ja palveluiden tuottamiseen. Biotalouden kehittymistä pois fossiilitaloudesta vauhdittavat globaalit haasteet kuten väestönkasvu, ilmastonmuutos, luonnonvarojen niukkeneminen sekä maapallon kestokyvyn ja resurssien riittävyyden rajojen ylittyminen. Biotalous ehkäisee ekosysteemien köyhtymistä, edistää talouskehitystä ja luo uusia vihreän talouden työpaikkoja.

Biotalouden kehittämiseksi on Kainuussa loistavat edellytykset, sillä maakunnassa on merkittävät uusiutuvat luonnonvarat ja laajaa osaamista. Keskeinen biotalouden luonnonvara on metsäbiomassa, josta voidaan jalostaa bioenergiaa ja korkean lisäarvon biotuotteita kuten polttoaineita, biomuoveja, nanoselluloosaa, lääkeaineita tai puurakennuksia. Kainuussa pyritään glokaaliin biotalouteen. Yhtäältä maakunnassa vastataan kasvavaan biopohjaisten tuotteiden, palvelujen ja ratkaisujen kysyntään yritys-, tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnalla. Toisaalta kainuulainen biotalous on paikallista tuotantoa paikallisiin tarpeisiin, kuten puurakentamista tai lähien energiaa ja -ruokaa. Paikallista tuotantoa ovat myös suljettuja kiertoja rakentavat toimialojen väliset liiketoimintaverkostot, joissa toisten prosessien sivutuotteet ja jätteet ovat toisten tuotantoprosessien raaka-aineita.

Biotalouden tuotanto- ja palveluprosessit ovat kestäviä, resurssiviisaita ja hyödyntävät hajautettuja ratkaisuja, biologisia prosesseja sekä tuottavat Kainuun resursseista pitkälle jalostettuja, vahvaan osaamiseen perustuvia ja maakuntaan rahavirtoja ja työpaikkoja tuovia tuotteita ja palveluita.

Siirtymistä biotalouteen ei voi rajata toimialoihin, vaan se edellyttää toimenpiteitä yrityksiltä, tutkimus- ja koulutuslaitoksilta, julkisen sektorin organisaatioilta, kansalaisjärjestöiltä ja kansalaisilta. Kainuulaisen biotalouden ytimeen kuitenkin fokusoidaan seuraavat toimialat: puutuoteteollisuus ja resurssitehokas puurakentaminen, maatalous ja ruoantuotanto, eloperäisten jätteiden kierrätys ja hyötykäyttö, biojalostus, metsäbiomassan biojalosteet, bioenergia, luontomatkailu, luontoon perustuvat hyvinvointipalvelut, vihreähoiva (green care), ekosysteempipalvelut sekä bioteknologia. Korkeaan osaamiseen perustuvan biotalouden kehittymistä tukee laaja biotalouden t&k&i -toiminta sekä tutkimus- ja kehitysympäristöjen kehittäminen ja konkreettisten biotaloustoimintojen käynnistäminen joillakin pilottialueilla. Biotalouden kehittäminen toteuttaa myös Kainuun ympäristöohjelman ja ilmastostrategian tavoitteita. Kainuun ympäristöohjelmassa on linjattu, että vuoteen 2020 mennessä Kainuussa vähennetään kasvihuonepäästöjä 25 % vuoden 2009 tasosta. Biotalous tukee merkittäväällä tavalla vähähiilisyden tavoitteita.

Luonnonvarojen aineellinen ja aineeton hyödyntäminen muodostavat kainuulaisen biotalouden perustan. Puu- ja metsävarojen aineellista hyödyntämistä sekä metsien käyttöä palvelujen tuotantoon voidaan merkittävästi lisätä. Aineelliseen hyödyntämiseen liittyy puun logistiikan ja kysynnän kehittäminen – ainevirta mahdollistaa siihen liittyvien sivuvirtojen kasvamisen ja kehittämisen. Kaikelle puutavaralle pyritään lisäämään kysyntää eri toimenpitein ja logistiikkaa sekä jalostusta on kehitettävä. Metsien hoito ja kestävä hyödyntäminen takaa metsien hyvinvoinnin ja kasvun, joka on kainuulaisen biotalouden peruslähtökohta. Luontoarvojen kunnioittaminen sekä riittävät suojelualueet ovat metsien ja muun luonnon kestävästi aineettoman ja aineellisen hyödyntämisen edellytys.

Hyvinvoiva ja kestävä maatalouselinkeino on perusta biotalouden kehittämiseksi maaseutualueilla. Maatilat ovat esimerkiksi merkittäviä lähien energiaa, lähiruokaa tai hyödynnettävien sivuvirtojen tuottajia sekä puurakentamisen kohteita. Yrittämisen edellytysten (esimerkiksi osaamisen ja toimintaympäristön) kehittäminen maaseutualueilla mahdollistavat biotalouteen liittyvien hajautettujen ratkaisujen ja uusien yritysten aikaansaamisen. Jalostavaa yrittäjyystoimintaa syntyy maaseutualueille raaka-aineiden ääreen.

Glokaali biotalous on kestävän kehityksen mukainen osa vihreää taloutta. Biotalous tuotantoprosessit ovat kestäviä, vähähiilisiä, energiaa vähän kuluttavia ja hajautettuja, jolloin tuotantoprosessin koko arvoketjun paikallinen ja alueellinen hyöty on optimaalinen. Lopputuotteet ovat jalostusarvoltaan korkeita ja näin niistä aluetalouteen tuleva taloudellinen hyöty on selkeästi suurempi kuin pelkästään raaka-aineiden viennistä saatava hyöty olisi. Biotalous kehittämisellä raaka-aineiden viennin roolia aluetaloudessa vähennetään.

SOVA-ryhmä tunnistaa maakuntaohjelman glokaalin biotalous tavoitteissa sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia. Työryhmä arvioi, että luonnonvarojen käyttö rasittaa ympäristöä, ja luonnonvarojen hyödyntämisen noustessa korkealle tasolle kuormitetaan myös luontoa. Toisaalta alue- ja yhdyskuntarakenteeseen aiheutuu myönteisiä vaikutuksia: lähtökohta-tasolla infrastruktuuri- ja yhdyskuntarakenne ovat hyvällä tasolla, jotta varoja voidaan hyödyntää. Talouteen aiheutuvat vaikutukset SOVA-ryhmä arvioi erityisen myönteisiksi. Liikennepolttoaineen osalta biopolttoaineiden osuudessa on pidemmällä tähtäimellä huomioitava myös se, että ladattavalla sähköllä liikkuminen sekä vety energianlähteinä tulevat kehittämään ja yleistämään tekniikan kehittymisen myötä voimakkaasti.

Kestävä kaivannaisteollisuus

Kaivannaisalan kehittämiseen panostaminen on vaikuttanut hyvin positiivisesti työllisyyteen useissa kunnissa niin Kehys-Kainuussa kuin Kajaanin seudulla. Alalle kasvusysäyksen antanut Talvivaaran kaivoksen merkitys on aluetaloudellisesti Kainuussa erittäin merkittävä niin suorana työllistäjänä kuin välillisenä vaikuttajana. Luonteensa vuoksi toimintaa on vaikeata siirtää halpatuotannon maihin, mutta oman haasteensa muodostaa jalostustoimintojen saaminen alueelle. Alan aktiivisella kehittämistoiminnalla sekä koulutukseen merkittävästi panostamalla luodaan tärkeimmät perusedellytykset uusille yrityksille, yritysten kasvulle ja sitä kautta uusille työpaikoille, kun kaivostoiminta saadaan Kainuussa jälleen uudelle kasvu-uralle vaikeuksien jälkeen.

Kainuussa nykyiset toiminnassa olevat kaivokset ovat avolouhoksia. Malmin nosto avolouhintana on taloudellista, mutta sitä aiheutuu väistämättä ympäristövaikutuksia maaperään ja vesistöihin. Ongelmana on muun muassa louhintatoiminnan sekä kuljetusten aiheuttama ympäristömelu, tärinä ja pölyäminen, sekä louhoksiin kertyvät vedet, jotka johdetaan selkeytyksen jälkeen vesistöön. Lisäksi louhintatoiminnassa syntyy runsaasti kaivannaisjätteitä. Tiukka valvontajärjestelmä edesauttaa sitä, että vaikutukset ovat jatkossa mahdollisimman pienet. Uusimman teknologian hyödyntäminen ja kehittyvät mittausjärjestelmät vaikuttavat päästöjä alentavasti.

Aluerakenteeseen alan kehittämistoimilla on mahdollisuus vaikuttaa hyvin positiivisesti. Eri puolille Kainuuta syntyvät uudet työpaikat auttavat osaltaan asutuksen ja palveluiden säilymistä eri kunnissa ja kylissä. Kaivannaisalan kehittäminen on siten eräs harvoista tehokkaista keinoista hidastaa yleistä keskittävää kehitystä.

Aluetalouteen ja kuntatalouteen kannattava yritystoiminta, joka kasvaa ja monipuolistuu, vaikuttaa kehittämistoimien ansiosta hyvin positiivisesti. Alan kerrannaisvaikutukset ovat suuret ja ulottuvat kuljetuksista ja huollosta vartiointiin sekä vähitellen entistä laajemmin suunnitteluyrityksiin. Maakunnallisin kehittämistoimin voidaan vaikuttaa nimenomaan pienkaivostoiminnan laajenemiseen.

Kaivannaisteollisuuden mahdollisten laajentumisten myötä myös sivukivien, jäännösmalmin ja rikastushiekköjen määrät kasvavat voimakkaasti. Näille materiaaleille on vaikea löytää hyötykäyttöä jätemäärien nousemisen hillitsemiseksi. Rikastushiekoille ja -sakoille olisi tärkeää kehittää uusia hyödyntämistapoja. Kestävä kaivannaisala edellyttää kaivostoimijoilta pitkälle vietyä osaamista ja ympäristöasioiden tarkkaa hallintaa. Kaivannaisteollisuuden hankkeiden toteutuksessa tulisi pyrkiä varmistamaan jatkossa siitä, että vaikutukset jäisivät paikallisiksi.

Ympäristöasioiden hoitaminen esimerkiksi edesauttaa pidemmällä tähtäimellä myös kaivostoiminnan taloudellista menestymistä ja jatkuvuutta.

SOVA-ryhmä korostaa, että kaivannaisteollisuuden täytyy strategisena valintana olla Kainuussa nimenomaan kestävä. Mikäli viranomaisvalvonta on korkealla tasolla, myös ympäristöhaittoja kyetään vähentämään ja vaikutukset luonnolle ja luonnonvaroille pysyvät kohtuullisina. Myös kulttuuriperinnön ja maiseman vaikutusten osalta SOVA-ryhmä näkee olosuhteiden korjaantuvan parempaan suuntaan, kun painotus on kaivannaisteollisuuden kestävydessä. Strategisena valintana kestävä kaivannaisteollisuus -teemalla taataan, ettei tulevaa kaivannaistoimintaa estetä ennakoivasti, mutta siltä vaaditaan kestävyuden raameja. Teemaan liittyy myös biotalouden hyödynnettävyys kaivannaisteollisuuden yhteydessä. Kaivosteollisuuden kuihtuminen aiheuttaisi Kainuussa aluetaloudelle huomattavia menetyksiä.

4.2.2 Saavutettava, toimivien palvelujen ja hyvän ympäristön sekä yhteistyön Kainuu

Hyvä ympäristö ja toimivat palvelut

Kainuu harvaanasuttuna maakuntana on suurien haasteiden edessä palvelujen järjestämisessä, yritysten toimintaedellytysten parantamisessa ja osaamisen hyödyntämisessä. Alueiden kilpailukykyyn ehtona on, että kaikkialla niin palveluiden käyttäjien kuin tarjoajien saatavilla on nopeat tietoliikenneyhteydet ja käyttäjillä on taito käyttää verkkopalveluita. Liikkumistarvetta vähennetään uusilla älykkäillä liikkumisratkaisuilla ja sähköisten palvelujen avulla. Välillisenä tuloksena on ympäristön haittavaikutusten väheneminen.

Hyvin saavutettava, olemassa olevaan yhdyskuntarakenteeseen tukeutuva palveluverkko on Kainuun vahvuus, jolla on monia positiivisia vaikutuksia. Nykyistä yhdyskuntarakennetta hyödyttävän palveluverkon myötä paineet uudelle rakentamiselle ovat vähäisiä. Luonnonympäristölle aiheutuvat muutokset ovat näin ollen erittäin vähäisiä mahdollisen uuden rakentamisen keskittyessä lähinnä täydennysrakentamiseksi.

Liikenneverkon kattavuus edistää palvelujen hyvää saavutettavuutta ja ihmisten vaivatonta liikkumista. Maakunnan vetovoimaa ja elinvoimaa parannetaan kehittämällä saavutettavuutta, tietoliikenneyhteyksiä sekä parantamalla fyysistä ja inhimillistä ympäristöä viihtyisäksi ja toimivaksi. Kainuulle ominaisena vetovoimatekijänä ovat maakunnan sisällä hyvin saavutettavissa olevat monipuoliset asumiseen ja virkistytymiseen sopivat alueet. Tätä voidaan hyödyntää alueen voimavarana, jolla vaikutetaan alueelle suuntautuvaan tulomuuttoon ja työikäisen väestön saamiseen maakunnan ulkopuolelta.

SOVA-ryhmä näkee saavutettavuuden erityisen tärkeäksi teemaksi Kainuun kannalta. Hyvä saavutettavuus aiheuttaa myönteisiä vaikutuksia läpileikkaavasti niin väestöön, luontoon, aluerakenteeseen, kulttuuriympäristöön kuin talouteenkin. Etenkin taloudelliset vaikutukset nousevat Kainuussa esille saavutettavuuden teeman kautta jopa yllättävän paljon.

Yhteistyö ja uudistuminen

Parantamalla yritysten viennin edellytyksiä monipuolistuu Kainuun elinkeinoelämä ja syntyy uusia työpaikkoja. Työperäisellä maahanmuutolla ja maassamuutolla voidaan varmistaa työvoiman saatavuus suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle. Kulttuuriperintöön tukeutuvalla matkailumarkkinoinnilla kehitetään Kainuun matkailua tavalla, joka tukee kulttuurin säilymistä ja hyödyntämistä vahvuustekijänä.

Työvoiman koulutus mahdollistaa työvoiman sijoittumisen aloille, joilla on maakunnassa erityisesti kysyntää. Koulutus lisää myös osaamista, turvaa työvoiman saatavuutta maakunnassa, ennaltaehkäisee työttömyyttä ja tukee alkavaa yritystoimintaa. Lisäksi työvoimaa kouluttamalla voidaan purkaa rakennetyöttömyyttä siten ehkäistä syrjäytymistä. Lisäämällä työvoiman osaamista voidaan varautua paremmin eläköitymisen ja väestömuutosten aiheuttamaan työvoimapulaan. Samalla vältetään tehokkaammin kohtaantongelmat. Työnhakijoita aktivoimalla, lisäämällä alueellista ja ammatillista liikkuvuutta sekä lisäämällä osaamista voidaan vähentää työttömyyttä. Lisäksi työttömyysjaksot lyhentyvät. Tällä vähennetään etenkin Kainuun työmarkkinoilla heikommassa asemassa olevien (nuoret, maahanmuuttajat, vajaakuntoiset ja muut vaikeasti työllistyvät) syrjäytymistä.

Kansalaisen kuulluksi tulemisen tunteella, varsinkin kun annetun palautteen huomioonottaminen varmistetaan ja siitä syntyvällä luottamuksella maakunnallisen päätöksenteon oikeudenmukaisuuteen on hänelle suuri merkitys. Aktiivisuuden ja osallistumisen palkitseminen julkisen toiminnan kehittymisellä, tarvittavien palvelujen saatavuuden varmistamisella sekä palvelujen kehittymisellä vaikutetaan suuresti kansalaisten hyvinvointiin. Sähköisiä palveluja käyttämällä ja sähköisellä asiointilla säästetään liikkumiskustannuksissa ja siten vähennetään ympäristön kuormitusta. Julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyöllä lisätään vuorovaikutusta ja kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elinympäristöönsä liittyviin asioihin. Kolmannen sektorin toiminta lisää erilaisten väestöryhmien tasa-arvoa esimerkiksi osallistuessaan maahanmuuttajien kotouttamiseen.

Oman elinympäristönsä viihtyvyyteen ja elinoloihin vaikuttaminen on ihmisille erityisen tärkeää ja kaikkein läheisintä. Niiden parantamiseen voivat kaikki osaltaan vaikuttaa ja sitä kannattaa tukea. Myös maisemaan ja kaupunkikuvaan (kaavoituksen kautta) vaikuttaminen on mahdollista, se (aluekumppanuus) lisää yleistä viihtyvyyttä ja luo mielikuvaa maakunnan asukkaista muille. Vuorovaikutus ja yhdessä tekeminen sekä yhteisiin hankkeisiin kannustaminen lisää yhteisöllisyyttä, luo turvaa ja lähettää positiivisen signaalin muille.

Avoin vuorovaikutus ja viestintä auttavat maakunnan asukkaita sitoutumaan ja ponnistelemaan omilla valittujen päättäjien kanssa yhdessä määriteltyihin tavoitteisiin. Näin viesti maakunnasta ulospäin välittyy muillekin myönteisenä. Parantamalla Kainuun viestintää kehitetään maakunnan imagoa, mikä vaikuttaa positiivisesti kainuulaiseen kulttuuriin, elinkeinoihin sekä esimerkiksi matkailuun. Sisäisen viestinnän parantaminen ja vuorovaikutteisuuden lisääminen motivoi kansalaisia osallistumaan ja antamaan palautetta. Palautetta käsittelemällä voidaan esimerkiksi parantaa toimintatapoja ja kehittää asuin ympäristöä.

Kainuussa kehitettävää monikanavaista viestintää tukee laajakaistaverkko, jonka avulla on jo muodostumassa uusia kanavia ja tapoja vuorovaikutukselle. Asukkaille tarjoutuu mahdollisuuksia sähköiseen asiointiin. Vuorovaikutusta lisäävien kansalaisille avoimien tapaamisten ja foorumitoiminnan avulla yhteisöllisyys lisääntyy ja asukkaiden vaikutusmahdollisuudet parantuvat.

Kolmannen ja julkisen sektorin uusia toimintamuotoja sisältävä yhteistyö turvaa palvelutuotantoa niillä alueilla, joilla palveluita ei kyetä järjestämään julkisen sektorin tai yrittäjyyden toimesta. Kolmannen sektorin tarjoamilla palveluilla voidaan kohentaa etenkin harvaan asutun maaseudun palvelutarjontaa.

Rohkeasti uudistumalla ja tulevien menestystekijöiden sekä -alojen varhaisella tunnistamisella Kainuussa on mahdollisuus korkean työllisyyden ja yleisen hyvinvoinnin kehityskaarelle. Heikkojen signaalien havaitsemisen myötä korkean teknologian ja Kainuun keskeisten voimavarojen kuten luonnonvarantojen hyödyntäminen uusilla tavoilla johtaa parhaassa tapauksessa koko maakunnan positiiviselle kehityskululle.

Myönteisen aluekehittämisen taustalla ovat kasvuyritykset sekä houkutteleva innovaatio- ja toimintaympäristö. Merkittäviä yritysten kasvuedellytyksiä ovat osaavan työvoiman saatavuus ja kasvua edistävän kokonaisuosaamisen lisääminen. Kasvuyritysten kasvu on haettava erityisesti kansainvälisen viennin kautta. Metsien täysimittainen hyödyntäminen edellyttää jatkossa tuotteiden pitkälle vietyä jalostamista ja vientiä maakunnan ulkopuolelle etenkin kansainvälisille markkinoille.

4.2.3 Hyvinvoiva Kainuu

Hyvinvointi on laaja kokonaisuus ja sen määrittely yksiselitteisesti vaikeaa. Hyvinvointi koostuu monista tekijöistä, joihin kuuluu sekä objektiivisesti mitattavia asioita että subjektiivisia arvostuksia ja tuntemuksia. Yleensä terveys, elinolot ja toimeentulo luetaan objektiivisiksi hyvinvoinnin osatekijöiksi. Subjektiivisia osatekijöitä ovat puolestaan sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen ja onnellisuus. Nämä hyvinvoinnin osatekijät vahvistavat toisiaan. Hyvä terveys ja elinolot sekä riittävä toimeentulo heijastuvat usein subjektiivisena hyvinvointina. Mutta toisaalta hyväkään terveys, korkea elintaso ja turvattu toimeentulo eivät välttämättä takaa subjektiivista hyvinvointia.

Ympäristöasioiden hyvä hoitaminen on osa hyvinvointia ja sen ylläpitämistä. Fyysisen hyvinvoinnin osatekijöitä ovat mm. puhdas ilma ja vesi sekä viihtyisä asuinympäristö. Henkiseen hyvinvointiin vaikuttavat havainnot ja tietoisuus ympäristön hyvästä tilasta ja laadusta sekä turvallisuudesta. Ihmisten hyvinvointiin vaikuttavat keskeisesti myös elinympäristön yhteisöllisyys ja sosiaaliset suhteet. Alueellinen hyvinvointi perustuu elinkeinoelämän menestymiseen, toimiviin työmarkkinoihin ja osaavan työvoiman saatavuuteen. SOVA-työryhmä toteaa arvioinnissaan, että hyvinvoiva ihminen pystyy pitämään myös ympäristöstään hyvää huolta ja edesauttamaan näin myönteisiä vaikutuksia kulttuuriperinnölle ja maisemalle.

Hyvinvoivan ja elinvoimaisen Kainuun yksi perustekijöistä on hyvinvoivat kainuulaiset. Ohjelman tavoitteiden mukaan:

Kainuulaiset voivat hyvin ja ovat terveitä. Kainuulaisten hyvinvointi sekä turvallisuus ovat kohonneet koko maan tasolle. Luonnonläheinen elämäntapa, joustavat työmarkkinat, elämänlaatu ja arjen sujuvuus ovat hyvinvoivan Kainuun vahvuuksia.

Ohjelman toimenpiteiden tavoitteena on edistää kainuulaisten hyvinvointia ja terveyttä. Sen tarkoituksena on parantaa ihmisten mahdollisuuksia huolehtia omasta ja ympäristönsä terveydestä. Tavoitteena on väestön hyvinvoinnin ja terveyden tilan parantaminen sekä terveyserojen kaventuminen. Kainuuseen ja sen kuntiin luotavat hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työryhmät seuraavat ja edistävät väestön hyvinvoinnin ja terveyden kehitystä. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin (SVA) ulottaminen eri hallinnonalojen päätöksiin edistää hyvinvoinnin ja terveyden tasa-arvon toteutumista.

Julkisien palvelujen suuntaaminen terveyden tasa-arvo huomioiden ja palveluprosessien eriarvoistaviin tekijöihin puuttuminen kaventaa terveyseroja ja lisää sekä alueellista että eri väestöryhmien välistä tasa-arvoa. Suurena haasteena harvaan asutussa Kainuussa on palvelujen saavutettavuuden turvaaminen myös maakunnan syrjäisimmillä alueilla.

Yhteistyö hyvinvoinnin asiantuntijalaitosten kanssa vahvistaa eri toimijoiden tietopohjaa edistäen oikeiden kehittämiskohteiden ja -toimenpiteiden valintoja. Syrjäytymisen ehkäisemiseen tähtäävillä toimenpiteillä saadaan yhä useampi syrjäytymisvaarassa oleva kiinni opiskelu- ja työelämään.

Ohjelman tavoitteena olevan työllisyyskehityksen toteutuessa yhä useampi työtön työllistyy. Ne, joiden työllistäminen on haastavampaa, pääsevät mukaan työmarkkinoille erityistoimenpiteiden kautta. Myös nuorten pääsyä mukaan työmarkkinoille helpotetaan.

Parantuva taloudellinen tilanne mahdollistaa aiempaa enemmän myös ympäristön huomioimisen henkilökohtaisessa päätöksenteossa mm. kulutusvalinnoissa.

4.3 Vaikutukset väestöön

Koulutuksellinen jatkumo aina varhaiskasvatuksesta toisen asteen tai korkea-asteen kautta työelämään nostaa väestön koulutustasoa. Koulutusrakenteen sovittaminen tarvelähtöiseksi vähentää kohtaanto-ongelmia ja luo edellytykset korkeaan työllisyysasteeseen. Työllisyys ja työllistymistä tukevat toimenpiteet vähentävä väestön syrjäytymistä, millä ehkäistään negatiivisia vaikutuksia ihmisten terveyteen, elinoloihin, viihtyvyyteen, yhteisöllisyyteen ja hyvinvointiin. Työpaikkoja syntyy useille eri aloille ja alueille, mikä tarjoaa väestölle monipuolisia mahdollisuuksia. Toimenpiteillä tähdätään kehitykseen, joka lisää erilaisten väestöryhmien välistä tasa-arvoa. Toimenpiteillä on osittain suoria ja välillisiä vaikutuksia sukupuolten väliseen tasa-arvoon (liite 2).

Nuoriin kohdistuvat toimenpiteet vahvistavat nuorten tulevaisuuden uskoa ja maakunnan vetovoimaa nuorten asuinpaikkana. Tämä houkuttelee uusia nuoria ja työikäisiä asukkaita maakuntaan. Ikärakenne maakunnassa nuortuu, millä on myönteisiä vaikutuksia maakunnan kokonaisväestöön.

Aluetalouden kasvu heijastuu monin tavoin väestöön esimerkiksi kehittyvän asuin ympäristön muodossa. Asuin- ja kulttuuriympäristöjen laatu, sen hoito ja hyödyntäminen vaikuttavat myönteisesti asukkaiden viihtyvyyteen ja hyvinvointiin. Ympäristön tilan kohentuessa, paranevat myös väestön elinolosuhteet.

Maaseudun elinvoimaa kehittävät toimet luovat uusia työpaikkoja myös maaseudulle ja turvaavat tarvittavat palvelut. Teknologian kehittyminen ja nopeammat laajakaistayhteydet lisäävät harvaan asuttujen alueiden väestön toimintamahdollisuuksia.

Julkisen palvelujen suuntaaminen terveyden tasa-arvo huomioiden ja palveluprosessien eriarvoistaviin tekijöihin puuttuminen kaventaa väestön terveyseroja. Eri toimenpiteillä tavoitellaan hyvinvoinnin ja terveyden parantamista. Kehittyvä infrastruktuuri parantaa väestön liikenneyhteyksiä ja liikenneturvallisuutta. Maakunnan virkistysmahdollisuudet lisääntyvät ja luontomatkailun palvelut kehittyvät.

Avoin vuorovaikutus ja viestintä kannustavat kansalaisia osallistumaan elinympäristönsä kehittämiseen. Julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyö lisää vuorovaikutusta ja kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa elinympäristöönsä liittyviin asioihin. Aktiivisuuden ja osallistumisen palkitseminen elinympäristön kehittymisellä lisää yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia.

4.4 Ekologiset vaikutukset

Lisääntyvällä matkailurakentamisella saattaa olla paikallisia vaikutuksia ympäristöön. Luontomatkailun kehittämällä palveluja siirretään kulutusta paremmin kestäville alueille. Metsätalouden ekologiset vaikutukset ovat sekä metsien monimuotoisuutta vähentäviä että lisääviä. Metsätaloudella on merkittäviä ekologisia vaikutuksia vanhojen metsien hakkuiden osalta. Metsien hoidossa kuitenkin pyritään ottamaan entistä enemmän huomioon monimuotoisuuden turvaaminen. Talousmetsien ekologisesti kestävällä hoidolla on keskeinen merkitys metsien monimuotoisuuden turvaamisessa. Lisääntyvä kunnostusojitus ja lannoitus asettavat vesiensuojelulle haasteita. Metsähallituksen ennallistamistoimenpiteet turvaavat metsien monimuotoisuutta.

Uusiutuvien energialähteiden käyttö vähentää merkittävästi ilmastokuormitusta. Kaivannaisteollisuuden sekä tuulivoimatuotannon kasvu voi aiheuttaa paikallisesti kokoluokasta riippuen merkittäviä ympäristövaikutuksia. Vaikutuksia tarkkaillaan mahdollisimman hyvin haittavaikutusten minimoimiseksi. Biopolttoaineiden käyttäminen edistää ilmastomuutoksen hillintään tähtäävien tavoitteiden toteutumista. Myös tuulivoima edistää uusiutuvana energialähteenä ilmastomuutoksen hillinnän tavoitteita. Toisaalta tuulivoiman rakentamiseen ja osin käyttöön liittyy ympäristövaikutuksia.

Maatalouden tuotantoyksiköiden kasvusta johtuvaa pistekuormitusta pyritään vähentämään paremmalla tuotantotekniikalla ja tilojen välisellä yhteistyöllä. Lähiruoan käytön lisääntyminen vähentää kuljetuksesta aiheutuvia päästöjä. Luomuviljelyn lisääntymisellä on useita luontoon kohdistuvia positiivisia vaikutuksia. Luonnonmukainen tuotanto vähentää ravinteiden pääsyä ympäristöön ja torjunta-aineiden käyttöä.

Teknologian hyödyntäminen esimerkiksi sähköisessä asiointissa vähentää tarvetta liikkua pitkiä etäisyyksiä ja siten vähentää liikenteen päästöjä. Lisääntyvä liikenne, kasvavat matkailijavirrat ja erityisesti lentoliikenne voivat aiheuttaa ympäristön kuormittumista, kuten melua ja päästöjä ilmastoon. Ympäristön tilaa tarkkaillaan tutkimuksen ja seurannan avulla. Luonnon monimuotoisuuden säilymistä edistetään ilmastomuutoksen vaikutukset huomioon ottavalla suunnittelulla.

Jätteiden määrän vähentäminen ja hyötykäytön edistäminen vähentävät kaatopaikoille päätyvän jätteen määrää. Jätehuollon kehittyminen lisää ympäristön siistiytymistä ja viihtyisyyttä. Jätevesien tehokkaampi käsittely vähentää ympäristökuormitusta ja pohjavesien suojelulla säilytetään pohjavesien käyttömahdollisuudet myös tuleville sukupolville.

4.5 Vaikutukset alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, kulttuuriperintöön sekä maisemaan

Uusi yritystoiminta vaikuttaa rakennusperintöön positiivisesti osallistumalla entisen UPM:n alueen uuteen käyttöön Renforsin rantana. Alueen yritystoiminta takaa rakennusten hyötykäytön osana Kajaanin kaupunkikokonaisuutta. Asuin- ja kulttuuriympäristöjen monitahoinen hoito edistää rakennusperinnön ja kulttuuriympäristöjen säilymistä. Harkitsemattomalla rakentamisella saattaa olla negatiivisia vaikutuksia maisemaan ja yhdyskuntarakenteeseen.

Maakuntaa kehitetään monikeskuksisena alueena, jossa on useita palvelukeskuksia ja syrjäisempien alueiden asukkaille voidaan tarjota palveluja liikkuvina palveluina sekä verkon kautta tarjottavina palveluina. Toimintamallissa yhdistyvät eheyttävän yhdyskuntarakenteen tavoitteet sekä maaseutuasumisen mahdollistavat ratkaisut eli sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä kehitys. Mikäli maakunnallinen kehittyminen keskittyy ainoastaan Kajaani-Sotkamo-akselille, lisää se alueellista eriarvoisuutta. Uusia yrityksiä ja työpaikkoja muodostuu kuitenkin useille eri aloille, joten kehitystä tapahtuu myös esimerkiksi Kehys-Kainuussa. Maaseudun kehittämisen on maakunnan tasapainoista aluekehitystä tukeva vaikutus. Maaseutuelinkeinojen harjoittaminen elävöittää harvaan asuttujen seutujen ihmistoimintaa, mikä edistää kulttuuriympäristön ja maiseman hoitoa. Kulttuuriperintöön tukeutuva matkailumarkkinointi kehittää matkailua tavalla, joka tukee kulttuurin säilymistä ja hyödyntämistä vahvuustekijänä.

Energiapuun korjuulla voidaan hoitaa maisemakuvaa korjaamalla energiapuuta teiden varsilta muuten liikkumisen kannalta keskeisiltä paikoilta. Myös hakkuutähteen poisto parantaa oleellisesti maisemakuvaa. Kaivannaisteollisuudesta aiheutuu osin peruuttamattomia vaikutuksia maisemaan.

4.6 Taloudelliset vaikutukset

Elinkeinoelämän kehittyminen vaikuttaa positiivisesti kainuulaisten toimeentuloon ja alueen imagoon sekä luo uusia työpaikkoja. Suurin osa työpaikoista syntyy palvelualueille. Kainuun aluetalouden kasvua tukee useiden toimialojen kuten teknologiateollisuuden, matkailun, metallin, biotalouden (maa- ja metsätalouden, puutuoteteollisuuden, uusiutuvan energian) ja kaivannaisalan kehittäminen. Selkeä panostus strategiaan ja samalla uusiutuva innovaatiokulttuurin ja yrittämiseen kannustavan ilmapiirin synnyttäminen lisäävät yritysten kilpailukykyä ja aluetalouden kasvua.

Innovaatioympäristöä kehittämällä on alueelle mahdollista houkutella osaavia ihmisiä ja innovoivia yrityksiä. Koulutusjärjestelmän kehittäminen turvaa osaavan työvoiman tarjonnan. Yritystoiminnan monialainen kasvu vahvistaa ja monipuolistaa Kainuun elinkeinoelämää, jolloin se kestää paremmin ulkopuolelta tulevat äkilliset talousshokit.

Työvoiman tarjonta varmistetaan lisäämällä työvoiman osaamista, tasa-arvoa työmarkkinoilla ja työllistymistä tukevia toimia. Uusille kasvualueille syntyvien tuotanto- ja palveluyritysten avulla maaseudulle syntyy työpaikkoja myös naisille ja nuorille.

Kansainvälinen yhteistyö (mkl. Venäjä) voimistaa matkailun kehittymistä, ja kansainvälistä vientiä, mikä vahvistaa maakunnan taloutta. Sosiaalinen pääoma vahvistuu ja parantaa edellytyksiä talouden kasvulle. Työttömyys ja syrjäytyminen vähenevät, mikä kasvattaa verokertymää ja oikaisee talouden kestävyysvajetta.

5 TOIMENPITEET HAITALLISTEN VAIKUTUSTEN EHKÄISEMISEKSI

Mikäli SOVA-arvioinnin yhteydessä on käynyt ilmi, että maakuntaohjelmaan suunniteltu toimenpide tulee todennäköisesti aiheuttamaan merkittäviä riskejä, on toimenpiteitä pyritty muuttamaan ohjelman laadinnan aikana haittojen minimoimiseksi mahdollisuuksien mukaan.

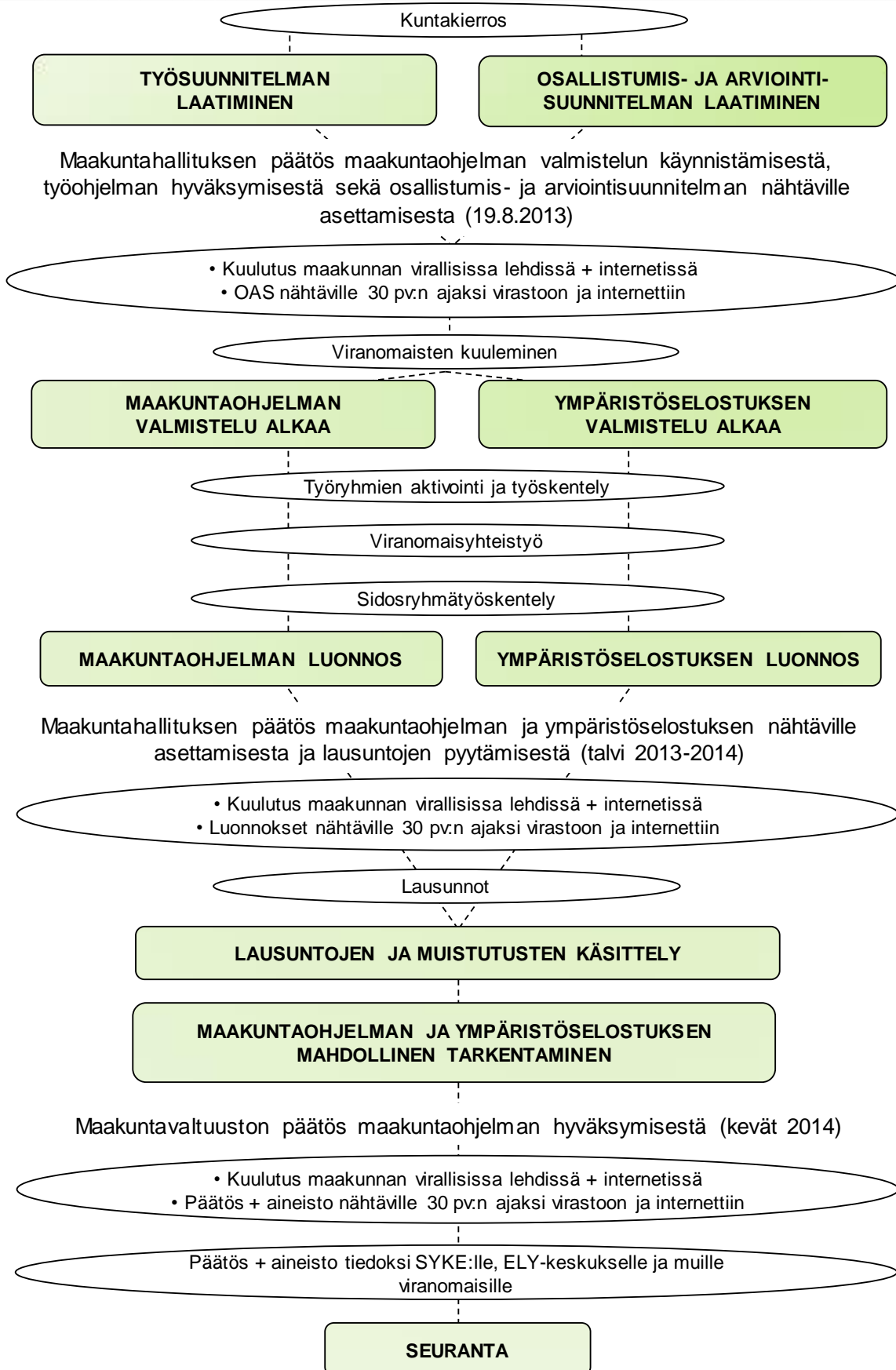
Maakuntaohjelman ympäristövaikutukset ilmenevät toteutettavien hankkeiden kautta. Yksittäisten hankkeiden vaikutusten arviointia tehdään hankekohtaisesti. Maakuntaohjelman hankkeita toteutettaessa selvitetään tarpeellisissa määrin niiden sosiaaliset, ympäristölliset ja taloudelliset vaikutukset. Hankkeen toteuttajan tehtävänä on arvioida todennäköisiä vaikutuksia jo hankkeen hakuvaiheessa, jolloin hakija täyttää erillisen arviointilomakkeen. Hankkeet, jotka aiheuttavat haitallisia vaikutuksia ympäristöön, tulisi suunnitella siten, että aiheutuvat haittavaikutukset jäisivät mahdollisimman vähäisiksi. Tarvittaessa hankkeet jätetään toteuttamatta, mikäli haitat ovat saavutettuihin hyötyihin nähden liian suuret.

6 ARVIOINTIPROSESSI

Maakuntaohjelman arviointiprosessi on toteutettu suunnitelmien ja ohjelmien vaikutusten arviointia koskevan lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Lisäksi arviointiprosessiin on sisällytetty sukupuolivaikutusten arviointi ja maaseutuvaikutusten arviointi SOVA-työryhmän laatiman tarkistuslistan pohjalta. Kainuun maakuntaohjelman vaikutusten arviointiprosessi käynnistettiin elokuussa 2013, jolloin valmistelun alkamisesta kuulutettiin (kuva 3). Kainuun liiton internet-sivuille (www.kainuu.fi) koottiin valmistelun lähtökohtiin liittyviä aineistoja sekä maakuntahallituksen hyväksymä, työtä varten laadittu osallistumis- ja arviointisuunnitelma. SOVA-prosessiin liittyvä viranomaisten kuuleminen järjestettiin 14.10.2013. Arviointiprosessia on ohjannut erityisesti osallistumis- ja arviointisuunnitelma, jonka mukaan arviointi oli toteutettava yhtäaikaisesti muun ohjelmavalmistelun ohella kiinteänä osana suunnitteluprosessia. Valmistelun aineistot ja suora palautekanava internetissä olivat käytössä heti valmistelun alusta lähtien.

Arvioinnin yleisvastuu on ollut Kainuun liitolla. Maakuntaohjelman ytimen muodostavien toimintalinjojen vaikutusten arvioinnin suorittamisesta on vastannut kunkin toimintalinjan vastuuhenkilö. Toimintalinjojen ja toimialojen vastuuhenkilöille annettiin ohjeistus arvioinnin suorittamiseksi ja tarkistuslista (liite 1), joka koostuu SOVA-laissa (2§) luetelluista tekijöistä, joiden suhteen vaikutuksia tuli tarkastella. Tarkistuslistan tarkoituksena oli tehostaa merkittävien vaikutusten tunnistamista ja systematisoida arviointityötä.

Kainuun suunnitelmien ja ohjelmien vaikutusten arviointiin on perustettu maakuntajohtajan päätöksellä 28.2.2013 maakunnallinen SOVA-työryhmä (kokoonpano on esitetty Kainuun liiton [www-sivuilla](http://www.sivuilla)), jonka tehtävänä on koota asiantuntemusta erilaisten maakuntaa koskevien suunnitelmien ja ohjelmien arviointien ohjaukseen. Työryhmä koostuu keskeisten viranomaistahojen (Kainuun kunnat, Kainuun liitto, Kainuun SOTE-kuntayhtymä, Kainuun metsäkeskus, Kainuun museo, Kainuun ELY-keskus, Metsähallitus Kainuu, Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus, Liikenne-vastuualue ja Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus) edustajista. SOVA-työryhmä on osallistunut maakuntaohjelman 2014–2017 ympäristöselostuksen laatimiseen tuomalla eri alojen asiantuntemusta arviointityöhön, keskustelemalla arvioinnin toteutuksesta ja tuloksista sekä arvioimalla suunnitelman / ohjelman merkittäviä vaikutuksia.

Kuva 3. Maakuntaohjelman ja ympäristöselostuksen valmisteluprosessi.

Alustavien vaikutusten arviointiluonnosten valmistuttua kutsuttiin SOVA-työryhmä koolle käsittelemään arviointiluonnoksia. Työryhmän jäsenet antoivat palautteensa vaikutusten arvioinnista sekä kokouksessa, että sähköpostitse. Näin arviointityöhön saatiin monipuolista näkemystä ja valmisteluun kytkettiin eri sidosryhmiä.

Maakuntaohjelman vaikutusten arviointi on toteutettu yleispiirteisellä tasolla tarkastelun keskittyessä toimintalinjakohtaisiin vaikutuksiin. Arvioinnissa on kiinnitetty huomiota SOVA-lainsäädännön mukaisesti vaihtoehtotarkasteluun. Tarkastelussa oli vaikutukset, jotka syntyvät maakuntaohjelman tavoitteiden toteutuessa (VE 1) ja mikäli maakuntaohjelman toimenpiteitä ei toteuteta nykykehityksen jatkuessa (VE 0). Arvioinnin olettamuksena kuitenkin on, että maakuntaohjelmassa esitetyt toimenpiteet ja tavoitteet toteutuvat.

Touko-kesäkuussa 2013 järjestettiin kuntakierros, jonka aikana Kainuun kuntien edustajille esiteltiin maakuntaohjelman sisältöä ja vaikutusten arviointia. Kunnilta pyydettiin kommentteja ohjelmaan liittyen. Huhtikuussa 2014 maakuntaohjelmaluonnoksesta lähetettiin lausuntopyyntö yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin edustajille Kainuussa ja sen ulkopuolella. Maakuntaohjelmaluonnos oli nähtävillä lakisääteisesti 30 päivän ajan sekä Kainuun kunnissa että Kainuun maakunta -kuntayhtymän internet-sivuilla.

7 SEURANTA

SOVA-lain (12§) mukaan ympäristöarvioinnin piiriin kuuluvien suunnitelmien ja ohjelmien toteuttamista siitä aiheutuvia merkittäviä ympäristövaikutuksia tulee seurata siten, että tarvittaessa voidaan ryhtyä toimenpiteisiin ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi. Seuranta on keskeinen osa maakuntaohjelman toteuttamista ja sen avulla voidaan tunnistaa riittävän aikaisessa vaiheessa odottamattomat haitalliset vaikutukset.

Kainuun maakuntaohjelman 2014–2017 seurannasta vastaa Kainuun ennakointi- ja seurantaryhmä. Maakuntastrategian toimeenpanoa kehitetään vahvistamalla ennakoivaa otetta ja ennakoinnin yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Tähän liittyen Kainuu liitto on käynnistänyt erityisen ennakointihankkeen, jonka tuloksena syntyy ennakoinnin verkostomainen toimintatapa ja sille tarpeelliset työvälineet (ennakointiportaali ym.). Kehityksestä raportoidaan sovittujen teemojen mukaisesti maakuntahallitukselle ja -valtuustolle. Maakuntaohjelman seurantaraportti laaditaan vuosittain.

Ohjelman ulkoinen arviointi tehdään liittyen EU-ohjelman laadintaan (EAKR). Seurantaindikaattoreiden teemoja ovat mm. väestö, aluetalous, työvoima, päätoimialat, avainklusterit, yritystoiminta, koulutus, kuntatalous, hyvinvointi sekä ympäristö.

8 YHTEENVETO

Kainuun maakuntaohjelma on SOVA-lain (200/2005) mukainen ympäristöarviointia edellyttävä ohjelma. Lain mukaan ohjelman todennäköisesti merkittävät ympäristövaikutukset tulee selvittää. Ympäristöselostuksessa käsitellään maakuntaohjelman sisältöä, ympäristön ominaispiirteitä ja nykytilaa sekä ympäristöongelmia ja -haasteita. Selostuksessa arvioitiin ekologisia, sosiaalisia, taloudellisia, kulttuurisia sekä alue- ja yhdyskunta-rakenteellisia vaikutuksia. Maakuntaohjelman vaikutukset arvioitiin strategisten valintojen mukaisesti ja vaikutusten arvioinnin vertailukohtana pidettiin nykytilaa.

Toimenpiteillä tavoitellaan kainuulaisten hyvinvoinnin parantamista. Tavoitteiden mukaan keskeinen osa kasvusta luodaan osaamisen tasoa nostamalla ja erityisesti kehittämisen kärjiksi valituilla aloilla, joiden kasvuhakuiset, erikoisosaamiseen perustuvat yritykset toimivat kehityksen vetureina.

Kainuun maakuntaohjelman vaikutukset alueen ympäristöön, väestöön, talouteen, kulttuuriin sekä alue- ja yhdyskuntarakenteeseen ovat pääsääntöisesti myönteisiä. Maakuntaa kehitetään luomalla uusia yrityksiä ja työpaikkoja sekä osaamista kehittämällä. Hyvinvointipalveluita kehittämällä turvataan palvelut koko maakunnan asukkaille ja terveyserot kaventuvat. Taloudellinen kasvu kyetään joitain poikkeuksia lukuun ottamatta saavuttamaan ekologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväällä tavalla.

Ympäristöselostuksen laadintaa ohjasi SOVA-työryhmä, joka osallistui myös strategisten valintojen mukaiseen arviointiin. Strategisten valintojen mukaiseen vaikutusten arviointiin ovat osallistuneet myös toimialakohtaiset maakunnalliset foorumit. Maakuntaohjelman todellinen vaikuttavuus tapahtuu sen perusteella toteutettavien hankkeiden kautta. Maakuntaohjelmaan sisältyvien konkreettisten hankkeiden vaikutusten arviointia tehdään hankekohtaisesti. Maakuntaohjelman hankkeita toteutettaessa selvitetään tarpeellisissa määrin niiden sosiaaliset, ympäristölliset ja taloudelliset vaikutukset.

LÄHTEET

- Kaikkonen, R., E. Kostiainen, E. Linnanmäki, T. Martelin, R. Prättälä & S. Koskinen (toim.) (2008). Sosioekonomiset terveyserot ja niiden kaventaminen Kainuussa. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 27/2008. 287 s.
- Kainuun ELY-keskus ja Lapin ELY-keskus (tekeillä 2014). Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventointi, MARU-hanke.
- Kainuun liitto (2013). Kainuun ympäristöohjelma 2020. Kainuun liitto, julkaisu B:3. 87 s.
- Kainuun maakunta -kuntayhtymä (2011). Kainuun ilmastostrategia 2020. Kainuun maakunta -kuntayhtymä, julkaisu B:26. 56 s.
- Turunen, T., M. Sallmén, S. Meski, U. Ritvanen & E. Partanen (2008). Oulun läänin alueellinen jätesuunnitelma. Jätehuollon kehittämisohjelma vuosille 2008-2018. Suomen ympäristö 6/2008. 140 s.
- Tilastokeskus, internet-sivut. <www.stat.fi>
- Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueiden kehittämisen tavoitteista <[http://www.intermin.fi/intermin/images/nsf/files/b2d58bfce457abd6c22573b7004bb080/\\$file/aluekehittamisen_tavoitteet_2011.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images/nsf/files/b2d58bfce457abd6c22573b7004bb080/$file/aluekehittamisen_tavoitteet_2011.pdf)>
- Valtion säädöstietopankki. <www.finlex.fi>
- Ympäristöhallinto, internet-sivut. <www.ymparisto.fi>.
- Ympäristön tila Kainuussa 2013 (2013). Kainuun ELY-keskus. 12 s.
- Lisäksi ympäristöselostusta tehdessä on hyödynnetty myös muita tietolähteitä kuten Kainuun maakuntaohjelman 2011–2014 ympäristöselostusta, muiden maakuntaliittojen ympäristöselostuksia sekä muita Kainuuta käsitteleviä julkaisuja.

KIRJALLISUUTTA

- Heikkilä, H. (toim.) (2002). Pohjois-Suomen vanhojen metsien ekologinen kestävyys. Alueelliset ympäristöjulkaisut 277. 86 s.
- Heikkilä, M., R. Mustonen & M. Pouke (1998). Hyrynsalmen kulttuuriympäristöohjelma. Suomen ympäristö 259, alueiden käyttö. 75 s.
- Heikkinen, L. & M. Pouke (2000). Kotiseutumme kasvot. Suomussalmen kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 197. 147 s.
- Husa, J., J. Teeriaho & T. Kontula (2000). Luonnon- ja maisemansuojelun kannalta arvokkaat kallioalueet Kainuussa. Alueelliset ympäristöjulkaisut 194. 123 s.
- Kananoja, T. (2004). Kallioperän suojelu- ja opetuskohteita Kainuussa. Suomen ympäristö 692. 124 s.

- Kiviniemi, P. (2000). Kainuun vesihuollon kehittämissuunnitelma 2000. Alueelliset ympäristöjulkaisut 172. 80 s.
- Kovalainen, H., S-M Kela, E. Sääksniemi & S. Vuollo (2000). Kainuun pohjavesivarojen ja harjuainesten luonnonvaraselvitys 1999-2000. Alueelliset ympäristöjulkaisut 202. 68 s.
- Lahdenvesi-Korhonen, L. (2009). Kulttuuriympäristöohjelma – miksi ja miten. Rakennettu ympäristö, Suomen ympäristö 10/2009. 76 s.
- Mikkonen, N. (2001). Ristijärven kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 209. 104 s.
- Neuvonen, I. (2004). Maaperän pilaantuminen Kainuussa. Kartoitus- ja selvityshanke 2003-2004. Alueelliset ympäristöjulkaisut 366. 65 s.
- Pimiä, M. (2001). Paltamon kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 200. 34 s.
- Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus ja Kainuun ympäristökeskus (2009). Oulujoen – Iijoen vesienhoitoalueen vesienhoitosuunnitelma vuoteen 2015. Yhteistyöllä parempaan vesienhoitoon. 213 s.
- Rajamäki, R. & J. Saastamoinen (1994). Kainuun luonnonsuojelullisesti arvokkaat pienvedet. Vesi ja ympäristöhallituksen monistesarja 531.
- Siipola, P. (2002). Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205.
- Suominen, E. (2007). Kainuun maakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset. Kainuun maakunta -kuntayhtymä.
- Tervo, K. (2006). Kuhmo – rajalla. Kuhmon kulttuuriympäristöohjelma. Kainuun ympäristökeskukset raportteja 1/2006. 276 s.
- Tervo, K. (2008). Sotkamo – Kainuun etelä. Sotkamon kulttuuriympäristöohjelma. Kainuun ympäristökeskuksen raportteja 1/2008. 380 s.
- Tervonen, P. (2003). Vuolijoen kulttuurimaiseman kerroksia – kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 316.
- Tervonen, P. & M. Karvonen (2005). Vaarojen kätköistä. Puolangan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 397. 172.
- Tervonen, P.(2006.) Kainuun maakunnallisesti arvokkaat rakennushistorialliset kohteet. Kainuun museo, Kajaani.
- Tolonen, J. & P. Tuovinen (2006). Kainuun metsäohjelma 2006-2010. Metsäkeskus Kainuu. Hyrynsalmen kulttuuriympäristöohjelma 1998. Suomen ympäristö 259.
- Vainio, M., S. Autio & R. Leinonen (2000). Kainuun perinnemaisemat. Alueelliset ympäristöjulkaisut 147. 216 s.

Liite 1.
Tarkistuslista maakuntaohjelman toimintalinjojen arviointiin:
Vaikutukset väestöön:

terveyteen
turvallisuuteen
palveluihin
sukupuolten väliseen tasa-arvoon
alueelliseen tasa-arvoon
erilaisten väestöryhmien tasa-arvoon (esim. maahanmuuttajat, lapset, vanhukset, vammaiset)
yhteisöllisyyteen
asumisviihtyisyyteen
virkistymismahdollisuuksiin
koulutukseen
työllisyyteen
hyvinvointiin

Vaikutukset luontoon ja luonnonvaroihin:

luonnon monimuotoisuuteen
eliölajiin
kasvillisuuteen
maaperään
vesistöihin
ilmaan
ilmastotekijöihin
kuormitukseen/päästöihin
uusiutuviin / uusiutumattomiin luonnonvaroihin
luonnonvarojen hyödyntämiseen

Vaikutukset alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, kulttuuriperintöön ja maisemaan:

aluerakenteeseen
yhdyskuntarakenteen hajautumiseen / tiivistymiseen
energian kulutukseen
liikennejärjestelmiin
kevyeen liikenteeseen
joukkoliikenteeseen
jätteiden määrään
kulttuuriympäristöön
rakennusperintöön
maisemakuvaan
rakennettuun ympäristöön

Vaikutukset talouteen:

aluetalouteen
yrittäjätoimintaan
kuntatalouteen
kustannustehokkuuteen
alue- ja yhdyskuntatalouteen

Liite 2. Sukupuolivaikutusten arviointi

Strategiset valinnat	S/V	Sukupuolirelevanssi *) S= Suoraan vaikutusta V= Välillisesti vaikutusta	Muu tasa- arvorelevanssi **)
1 Elinvoimainen ja uudistuva elinkeinoelämä			
Matkailu ja palvelut	V V	T&K-hankkeiden toimialajako Toimialajako: ketä työllistyy	Alueellinen Alueellinen, toimialajako
Teknologiateollisuus	S,V	Sukupuolen huomioon ottava ja segregatiota purkava opetus Ura- ja palkkakehitys suhteessa koulutukseen Erilaiset koulutustarpeet Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka Erot koulutustasoissa	Alueellinen Etniset ryhmät Alueellinen, etniset ryhmät Alueellinen
Glokaali biotalous ja kestävä kaivannaisteollisuus	V V	T&K-hankkeiden toimialajako Toimialajako: ketä työllistyy	Alueellinen Alueellinen, toimialajako
2 Saavutettava, toimivien palvelujen ja hyvän ympäristön sekä yhteistyön Kainuu			
Hyvä ympäristö ja toimivat palvelut	V S V	Tilastointia kehitettävä, sukupuoli huomioon Naisten yrittäjyyden erityispiirteet nostettava esiin Resurssien jakautuminen, ketä työllistyy	Ikä Alueellinen, etnisten ryhmien tukeminen yrittäjäksi, yrityksen koko

	V	Laaja-alaiset toimijaryhmät	
	S	Starttirahan rajoitukset	
Yhteistyö ja uudistuminen	V	Resurssien jakautuminen, ketä työllistyy, mille toimialoille, kärkialoina miesvaltaisia aloja	Alueellinen
	V	Segregaation purkaminen ***)	
3 Hyvinvoiva Kainuu			
	S	Segregaation purkaminen	

*) Tasa-arvorelevanssin tunnistaminen eli toimenpiteiden merkitys sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen kannalta.

***) Muun tasa-arvorelevanssin tunnistaminen eli toimenpiteiden merkitys muunlaisen tasa-arvon kuin sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen kannalta.

****) Segregaatiolla tarkoitetaan tässä yhteydessä sukupuolen mukaan eriytyneitä työmarkkinoita